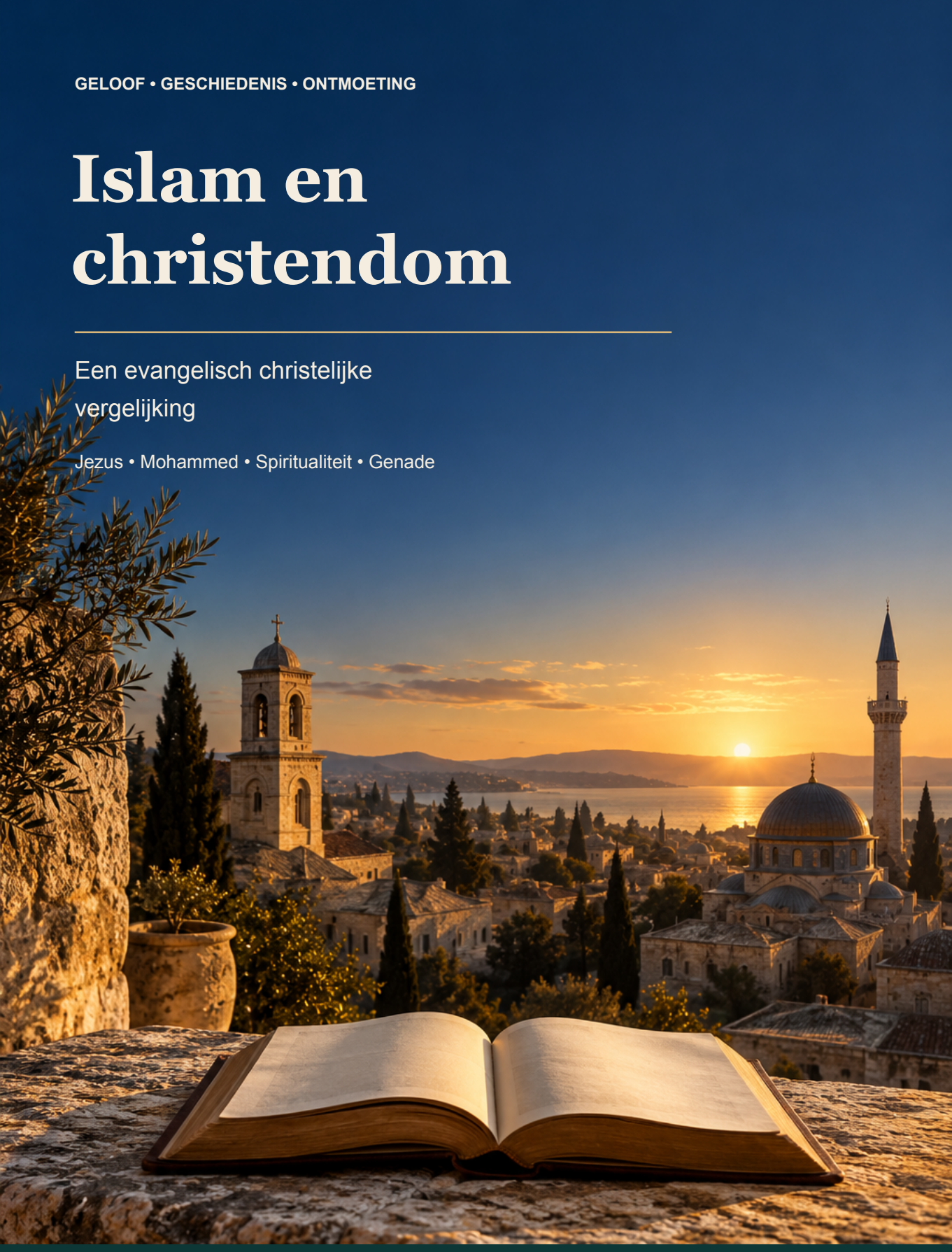
GELOOF • GESCHIEDENIS • ONTMOETING

Islam en christendom

Een evangelisch christelijke vergelijking

Jezus • Mohammed • Spiritualiteit • Genade



FellerBooks

fellerbooks.com

Over dit boek

Titel en editie

Islam en christendom. Een evangelisch christelijke vergelijking. Aangevulde Nederlandse uitgave, 24 oktober 2026. Samengesteld voor FellerBooks • fellerbooks.com.

Totstandkoming

Een nieuw, met AI-ondersteuning samengesteld essay op basis van zes door de opdrachtgever aangeleverde artikelen, primaire geloofsteksten en aanvullende internetbronnen. De artikelauteurs zijn geen auteurs of goedkeurders van dit boek; zij en hun vertalers worden vermeld.

Omslag en vormgeving

Fotografische omslagillustratie gegenereerd met AI; de architectuur verbeeldt een denkbeeldige omgeving. Titel en uitgeversnaam zijn afzonderlijk gezet. Tabellen en schema’s zijn redactionele samenvattingen.

Aanvulling in deze editie

Zes nieuwe hoofdstukken verwerken David Woods Jezus of Mohammed?, vertaald door Gerard Feller. De aanvulling behandelt bronnen, huwelijk en macht, geloofsafval, openbaring, het islamitische dilemma en de positieve betekenis van Christus.

Leespositie

Het gekozen perspectief is evangelisch christelijk. Islamitische overtuigingen worden eerst zo herkenbaar mogelijk beschreven en vervolgens vanuit dat perspectief beoordeeld. Historische bevindingen, geloofsuitspraken en omstreden interpretaties worden onderscheiden.

Brongebruik

Bijbel- en koranpassages zijn hoofdzakelijk in eigen woorden weergegeven. Verwijzingen tussen vierkante haken leiden naar de genummerde bronnen. Geraadpleegd op 24 oktober 2026. Bibliografische verwijzingen betekenen niet dat ieder genoemd boek integraal is ingezien.

Leeswijzer

De route door het boek

Zesenveertig hoofdstukken vormen het essay. Hoofdstukken 1–10 leggen perspectief, geschiedenis en bronnen uit; 11–23 behandelen openbaring en Jezus; 24–30 mensbeeld, genade en dagelijks geloof; 31–38 mystiek, ethiek en ontmoeting; 39–44 de aanvullende bespreking van Jezus of Mohammed?; 45–46 synthese en afsluiting. Zes tabellen en drie infographics vatten de kern samen.

Vergelijk vergelijkbare zaken

Houd geloofsleer, geschiedenis en persoonlijke praktijk uit elkaar. Een ideaal uit de ene religie vergelijken met het ergste gedrag uit de andere geeft een vertekend beeld. Binnen beide tradities bestaan stromingen en verschillen tussen leer en leven.

Lees de bronnen mee

Lees bij iedere passage de omliggende verzen. Controleer of een schrijver de primaire tekst citeert, een latere uitleg samenvat of een eigen conclusie trekt. Bij webbronnen is aangegeven wanneer alleen een abstract of uitgeversbeschrijving beschikbaar was.

De kernvraag

Dit boek verdedigt een evangelische visie op Christus en genade. Respect voor moslims vraagt niet dat doctrinaire tegenstellingen worden verzwegen. Duidelijkheid over die tegenstellingen rechtvaardigt geen minachting, dwang of generalisering over personen.

Gebruik in een groep

Lees één of twee hoofdstukken per bijeenkomst, noteer de belangrijkste tekstverwijzingen en gebruik de vragen achterin. Laat deelnemers eigen vragen stellen en leg niemand een persoonlijke geloofsverklaring op.

EEN ESSAY IN ZESENVEERTIG HOOFDSTUKKEN

Inhoud

01 Een evangelisch perspectief en een eerlijke vergelijking 7

02 De zes aangeleverde artikelen als gesprekspartners 8

03 Gemeenschappelijke namen en verschillende verhalen 9

04 Jezus in de geschiedenis van de eerste eeuw 10

05 Het Nieuwe Testament: vroeg, meervoudig en niet zonder vragen 11

06 De ontwikkeling van het christendom en de belijdenissen 12

07 Mohammed in Mekka en Medina 13

08 De Koran: openbaringsclaim en tekstgeschiedenis 14

09 Hadith, soenna en levensbeschrijving 16

10 Er bestaat geen ongedifferentieerde islam 17

11 Bijbel, Injil en de vraag naar vervalsing 19

12 Eén God: tawhid en Drie-eenheid 20

13 Wat islamitische kritiek wel en niet treft 21

14 Jezus in de Koran: hoog geëerd en anders verstaan 23

15 Maria, geboorte en de grenzen van een argument 24

16 Wonderen, het Woord en de vraag naar gezag 25

17 De kruisiging als historisch en theologisch breekpunt 26

18 Opstanding: geschiedenis, getuigenis en geloof 27

19 Jezus als Zoon en mens geworden Heer 28

20 Het karakter van Jezus: ontferming, waarheid en denken 30

Inhoud — vervolg

21 Mohammed als voorbeeld binnen de islam 31

22 Twee levens en twee verschillende opdrachten 32

23 De aangekondigde boodschapper en de Trooster 33

24 Mensbeeld: schepping, zonde en verantwoordelijkheid 35

25 Wet, leiding en de gehoorzaamheid van een leerling 36

26 Genade: de evangelische kern van rechtvaardiging 37

27 Barmhartigheid en werken in de islam 38

28 Wat genade en werken werkelijk van elkaar onderscheidt 39

29 Heilszekerheid, oordeel en nederigheid 41

30 Gebed en de dagelijkse omgang met God 43

31 Soefisme: de veelvormigheid van islamitische mystiek 44

32 Universeel soefisme en de belofte van één kern 45

33 Christelijke innerlijkheid en onderscheiding 46

34 Geweldsteksten zonder selectieve lezing 48

35 David Wood, extremisme en islamitische tegenstemmen 49

36 Waardigheid, gezin en vrijheid van geweten 50

37 Getuigen zonder dwang of verborgen agenda 51

38 Samen teksten lezen: een werkbare methode 52

39 Jezus of Mohammed: de historische vergelijking verdiept 54

40 Huwelijk, macht en de morele betekenis van een voorbeeld 55

Inhoud — vervolg

41 Geloofsafval en de grens van religieuze macht 56

42 Openbaring toetsen: wonder, ontroering en getuigenis 57

43 Het islamitische dilemma als argument onderzocht 58

44 Waarom Christus beslissend blijft 59

45 Overeenkomsten en onophefbare verschillen 60

46 Een evangelische afsluiting: de uitnodiging van Christus 61

Drie infographics en zes tabellen staan tussen de hoofdstukken. Achterin: gespreksvragen, een leeswijzer bij primaire teksten en zevenenveertig genummerde bronnen.

ESSAY / 01

Een evangelisch perspectief en een eerlijke vergelijking

Islam en christendom spreken over God, openbaring, gebed, oordeel en eeuwig leven. Toch geven zij op beslissende vragen verschillende antwoorden. Voor evangelische christenen ligt het middelpunt in Jezus Christus: Gods mensgeworden Zoon, gekruisigd en opgestaan, door wie zondaars uit genade met God worden verzoend. In de hoofdstromen van de islam is Jezus een hooggeëerde profeet, maar niet Gods mensgeworden Zoon. Mohammed geldt daar als Gods gezant en het zegel van de profeten. Dit verschil raakt de hele samenhang van geloven en leven. [7] [18] [23]

Dit essay schrijft vanuit de evangelische overtuiging dat het evangelie waar en heilzaam is. Die positie wordt niet verstopt achter een schijn van neutraliteit. Tegelijk vereist christelijke waarheidsliefde dat islamitische overtuigingen herkenbaar worden weergegeven. Een kritiek die alleen een karikatuur raakt, verdedigt het christendom niet overtuigend. Moslims mogen niet worden vereenzelvigd met de meest gewelddadige groep die zich op de islam beroept. Ook christenen mogen hun eigen traditie niet uitsluitend beoordelen op haar mooiste idealen.

Drie vragen moeten steeds onderscheiden blijven. Wat zegt een brontekst? Hoe wordt die tekst binnen een traditie uitgelegd? En welke beoordeling volgt vanuit een evangelisch christelijk uitgangspunt? Daarnaast staat de historische vraag wat op grond van ouderdom, genre, onderlinge afhankelijkheid en context van bronnen aannemelijk kan worden gemaakt. Een geloofsbelijdenis is niet hetzelfde soort bron als een archeologische vondst. Een historische waarschijnlijkheid is evenmin een volledige geloofsbelijdenis.

De vergelijking zoekt daarom zowel precisie als menselijkheid. Mensen hebben waardigheid, ook wanneer hun overtuigingen elkaar tegenspreken. Een christen kan de islamitische ontkenning van Christus' godheid afwijzen en tegelijk een moslimbuur met respect dienen. Verdraagzaamheid verplicht niet tot de uitspraak dat alle godsdiensten hetzelfde leren. Zij vraagt wel vrijheid van geweten, eerlijk luisteren en het afwijzen van dwang. Een overtuiging wordt niet waar doordat zij met macht wordt opgelegd.

ESSAY / 02

De zes aangeleverde artikelen als gesprekspartners

De aangeleverde teksten hebben een uitgesproken apologetisch karakter. Elliot Miller en Piet Guijt bespreken soefisme; James R. White behandelt bezwaren tegen de Drie-eenheid; David Wood, in het document aangeduid als David Woods, bespreekt claims over de ware islam in verband met IS. Douglas Groothuis onderzoekt Jezus' redeneringen. Gary R. Habermas vergelijkt de historische positie van Jezus met andere religieuze grondleggers. Als zesde tekst is David Woods Jezus of Mohammed? toegevoegd, in de vertaling van Gerard Feller. Samen leveren deze artikelen belangrijke vragen over bronnen, godsbeeld, rationaliteit en verlossing. [1] [2] [3] [4] [5] [41]

Hun argumenten worden hier gebruikt, maar niet zonder toetsing overgenomen. Bij Miller en Guijt verdient het onderscheid tussen christelijke en niet-christelijke spiritualiteit aandacht. Hun uitspraken over soefi's als groep moeten echter worden verfijnd: soefisme omvat ook sterk aan islamitische wet en orthodoxe geloofsleer verbonden tradities. Een interpretatie van bepaalde mystieke ervaringen als demonisch is een theologische beoordeling, geen algemeen vastgestelde historische of psychologische diagnose.

White helpt het verschil tussen één goddelijk wezen en drie Personen uitleggen. Daarmee is nog niet elke islamitische tegenwerping opgelost. Wood dwingt tot het serieus lezen van gewelddadige teksten, maar zijn selectie kan niet zelfstandig bepalen wat alle moslims werkelijk geloven of welke rechtsuitleg noodzakelijk volgt. Daarom worden onder meer de Amman Message en de Open Letter to al-Baghdadi als islamitische tegenstemmen betrokken. Groothuis' aandacht voor argumentatie wordt gecombineerd met voorzichtigheid bij het reconstrueren van ieder gesprek van Jezus.

Habermas stelt terecht dat ouderdom en aard van bronnen ertoe doen. Toch volgt uit vroege verslaggeving niet automatisch dat iedere wonderclaim bewezen is, en evenmin dat alle kritische onderzoekers dezelfde bovennatuurlijke uitleg aanvaarden. Deze uitgave maakt daarom onderscheid tussen een vroege getuigenis, historische beoordeling en geloofsconclusie. Het zesde artikel wordt bovendien afzonderlijk verwerkt in hoofdstukken 39–44. De artikelen fungeren als herkenbare gesprekspartners; de uiteindelijke tekst is een zelfstandige synthese met expliciete correcties waar hun formuleringen te algemeen of te stellig zijn.

ESSAY / 03

Gemeenschappelijke namen en verschillende verhalen

Beide tradities verbinden zich met Abraham, spreken over de Schepper en kennen figuren als Mozes, Maria en Jezus. Deze overlap is werkelijk, maar zegt nog niet dat de verhalen dezelfde betekenis hebben. Binnen het christendom wordt de geschiedenis van Israël gelezen in verband met Christus. De Koran presenteert eerdere profeten binnen zijn eigen oproep tot overgave aan de ene God en ziet Mohammeds verkondiging als bevestiging en correctie. Een gedeelde naam kan daarom het begin van een gesprek zijn, zonder het gesprek al te beslissen. [15] [22]

Ook het woord Allah vraagt helderheid. Het is het Arabische woord waarmee moslims God aanduiden en dat Arabischtalige christenen eveneens gebruiken. De woordvorm alleen beslist dus niet welke godsleer wordt beleden. Omgekeerd bewijst het gebruik van hetzelfde woord niet dat alle uitspraken over God verenigbaar zijn. De christelijke belijdenis van Vader, Zoon en Geest verschilt wezenlijk van de islamitische afwijzing van goddelijk zoonschap.

De vraag of christenen en moslims dezelfde God aanbidden kan verschillende dingen bedoelen. Bedoelt iemand dat beide naar de ene Schepper verwijzen? Of dat hun beschrijvingen van Hem inhoudelijk gelijk zijn? Een evangelische benadering kan erkennen dat beide over de Schepper willen spreken, terwijl zij volhoudt dat de islam Christus' identiteit en Gods zelfopenbaring niet juist verstaat. Dat is een oordeel over leer, geen uitspraak dat iedere moslim onoprecht is of geen moreel besef heeft.

Een vruchtbaar gesprek vraagt daarom naar betekenis. Wie is Abraham in dit verhaal? Wat betekent openbaring? Waarom is Jezus van beslissend belang? Het initiatief A Common Word zoekt verbinding rond liefde tot God en de naaste. Dat is een serieus gesprekspunt, maar geen gezamenlijk vastgestelde leer over verzoening of Drie-eenheid. [35] Gemeenschappelijke waarden kunnen samenwerking dragen. Tegenspraak over Christus vraagt een ander gesprek, waarin beide partijen duidelijk mogen zeggen wat zij geloven en waarom.

ESSAY / 04

Jezus in de geschiedenis van de eerste eeuw

Jezus van Nazaret leefde als Jood in de wereld van Galilea en Judea onder Romeinse overheersing. Zijn optreden wordt in de evangeliën verbonden met Johannes de Doper, verkondiging van Gods koninkrijk, onderwijs, genezingen en conflicten over gezag. Hij verzamelde leerlingen en werd onder Pontius Pilatus gekruisigd, gewoonlijk rond het jaar 30 gedateerd. Historische details over geboortejaar, chronologie en afzonderlijke gebeurtenissen worden verschillend beoordeeld. Dat verandert niet dat Jezus in een concrete eerste-eeuwse omgeving thuishoort. [6] [9]

Het is belangrijk Jezus niet los te maken van Israël. Zijn gelijkenissen, discussies over de sabbat en verwijzingen naar de Schrift functioneren binnen Joodse verwachtingen en debatten. De tegenstelling tussen een zogenaamd volledig wettisch jodendom en een uitsluitend liefdevolle Jezus doet die werkelijkheid tekort. Ook binnen de Joodse traditie bestonden genade, bekering, liefde en uiteenlopende uitleggingen. Het christelijke belijden over Jezus ontstaat in deze omgeving en wordt vervolgens ook buiten Israël verkondigd.

Evangelische christenen lezen de evangeliën als betrouwbaar getuigenis en als Heilige Schrift. Historisch onderzoek kan die documenten ook onderzoeken zonder hun inspiratie vooraf te aanvaarden. Het vraagt dan naar genre, overlevering, vergelijking en context. Een historicus hoeft niet eerst te geloven dat Jezus Gods Zoon is om te onderzoeken of Hij werd gekruisigd. De vraag of zijn opstanding Gods handelen was, omvat meer dan het vaststellen van een Romeinse executie.

Deze historische situering is relevant voor de vergelijking met de islam. De Koran spreekt ongeveer zes eeuwen later over Jezus en vertelt geen doorlopende eerste-eeuwse biografie. Moslims kennen daaraan gezag toe omdat zij de tekst als openbaring beschouwen. Christenen geven voor Jezus' leven voorrang aan de eerdere apostolische getuigenissen. Het verschil is dus niet alleen de ouderdom van twee boeken, maar ook de vraag op welke grond een latere tekst een eerder getuigenis mag corrigeren.

ESSAY / 05

Het Nieuwe Testament: vroeg, meervoudig en niet zonder vragen

De oudste bewaard gebleven christelijke geschriften zijn brieven, waaronder Paulus' doorgaans in de jaren vijftig gedateerde brieven. De evangeliën zijn later in de eerste eeuw geschreven; precieze dateringen verschillen per onderzoeker. Veel historisch-kritische reconstructies plaatsen Marcus rond 70 en de andere canonieke evangeliën in daaropvolgende decennia. Sommige evangelische onderzoekers dateren eerder. Het belangrijke punt is dat het christelijke spreken over Jezus' dood en opstanding al vóór de evangelieboeken schriftelijk is gedocumenteerd. [6] [9]

De vier evangeliën zijn geen vier volledig onafhankelijke cameraregistraties. Marcus, Mattheüs en Lucas delen veel materiaal; de verhouding tussen hun teksten vraagt onderzoek. Johannes heeft een eigen vertelwijze en sterke theologische accenten. Verschillen in selectie, volgorde en formulering horen bij de vergelijking. Een christelijke verdediging hoeft die verschillen niet te ontkennen. Zij moet wel uitleggen waarom zij samenhang mogelijk acht en waar een harmonisatie een voorstel blijft.

Ook handschriften vragen onderscheid. De oorspronkelijke tekst van een geschrift en het oudste bewaarde exemplaar zijn niet hetzelfde. Papyrus P46, met brieven van Paulus, wordt rond 200 gedateerd. Dat maakt Paulus' brieven niet tot teksten die pas rond 200 ontstonden. [13] Vergelijkbaar geldt bij de Koran dat de ouderdom van perkament niet vanzelf de exacte schrijfdatum vaststelt. Eerlijke vergelijking gebruikt voor beide tradities dezelfde soorten vragen.

Habermas' nadruk op vroege bronnen is daarom waardevol. [5] Toch bewijst een vroeg geschrift niet alleen door zijn datum alles wat het vertelt. Nodig blijven beoordeling van inhoud, afhankelijkheid en tegenargumenten. Vanuit evangelisch perspectief is geloof geen blinde sprong zonder historische aanknopingspunten. Het is ook geen rekensom waarbij een bepaald aantal handschriften automatisch Gods handelen bewijst. Schriftgezag en historische argumentatie kunnen elkaar ondersteunen zonder identiek te worden.

ESSAY / 06

De ontwikkeling van het christendom en de belijdenissen

Het christendom verspreidde zich vanuit de eerste gemeenten naar uiteenlopende talen en culturen. Onderweg ontstonden discussies over de verhouding tot de wet van Mozes, de plaats van niet-Joodse gelovigen, de identiteit van Jezus en het spreken over Vader, Zoon en Geest. De latere belijdenissen reageerden op werkelijke meningsverschillen. Kerkgeschiedenis laat daarom geen volstrekt uniforme groep zien die pas veel later voor het eerst nadacht over haar geloof. [6] [9]

Het concilie van Nicea in 325 is een belangrijk moment in de formulering van de verhouding tussen Vader en Zoon. De belijdenis die doorgaans in kerken als geloofsbelijdenis van Nicea wordt gebruikt, draagt ook de verdere ontwikkeling uit de vierde eeuw, vooral Constantinopel 381. Zij belijdt de Zoon als werkelijk goddelijk, zonder van Hem een tweede onafhankelijke god te maken. De formuleringen zijn later dan het Nieuwe Testament; de teksten waarop christenen zich beroepen, zoals Johannes 1 en Filippenzen 2, zijn veel eerder. [38]

Daarom is de populaire stelling dat Constantijn Jezus pas in de vierde eeuw tot God maakte te eenvoudig. Omgekeerd is het eveneens onjuist te doen alsof concilies geen politiek, conflict of begripsontwikkeling kenden. De vraag is of de latere formulering trouw uitlegt wat eerder werd beleden. Evangelische christenen aanvaarden die kern doorgaans omdat zij haar bijbels achten, niet omdat een keizer automatisch geloofsgezag zou bezitten.

De geschiedenis omvat ook verdeeldheid, dwang en misbruik van macht. Dat moet worden erkend wanneer christenen islamitische geschiedenis beoordelen. Het bestaan van christelijk geweld weerlegt niet op zichzelf ieder christelijk leerstuk; het kan wel ernstige ontrouw aan Jezus' onderwijs tonen. Voor moslims moet dezelfde onderscheidende maat gelden. Leer, historische macht en feitelijk gedrag hangen samen, maar kunnen niet zonder uitleg op één hoop worden gelegd. Christelijke zelfkritiek verzwakt een waarheidsclaim niet; zij voorkomt dat die claim zelfrechtvaardiging wordt.

ESSAY / 07

Mohammed in Mekka en Medina

Mohammed wordt traditioneel omstreeks 570 in Mekka geboren en sterft in 632 in Medina. Volgens de islamitische overlevering begint zijn ontvangst van de openbaringen rond 610. Zijn oproep betreft de ene God, het komende oordeel en menselijke verantwoordelijkheid. De hidjra, de verhuizing naar Medina in 622, markeert een beslissende overgang in de vorming van de gemeenschap. Daar krijgt zijn optreden naast religieuze ook duidelijke sociale, juridische en politieke dimensies. [10] [11]

Een historische beschrijving moet duidelijk aangeven waar zij afhankelijk is van islamitische levensbeschrijvingen en overleveringen. De Koran biedt belangrijke aanwijzingen, maar geen complete chronologische biografie. Veel verhalende details zijn bekend uit later op schrift gestelde sira- en hadithtradities. Dat vereist kritisch onderzoek; het betekent niet dat alle overgeleverde informatie daarom waardeloos of verzonnen is. Het verband tussen vroege herinnering en latere redactie moet per geval worden beoordeeld.

De vergelijking met Jezus vraagt vervolgens gelijke categorieën. Mohammed was volgens de islam een menselijke profeet, geen mensgeworden godheid. Hij trad op als gemeenschapsleider en was betrokken bij verdragen, rechtspraak en militaire conflicten. Jezus stichtte tijdens zijn aardse optreden geen staat en leidde geen leger. Dat verschil is historisch en theologisch belangrijk. Het verklaart mede waarom navolging in beide tradities verschillende institutionele vormen kon aannemen.

Uit die verschillende rollen volgt echter niet automatisch een volledige uitspraak over ieders innerlijke motieven. Een christelijke beoordeling mag vragen of bepaalde daden passen bij Christus' voorbeeld. Zij moet daarbij aangeven welke bron een daad vertelt, hoe die wordt uitgelegd en welk moreel criterium wordt gebruikt. Een evangelisch essay kan Mohammeds profeetschap niet aanvaarden waar het de apostolische boodschap weerspreekt, zonder te ontkennen dat zijn verkondiging en leiderschap grote historische invloed hebben gehad.

ESSAY / 08

De Koran: openbaringsclaim en tekstgeschiedenis

Voor moslims is de Koran Gods woord, aan Mohammed geopenbaard en in het Arabisch gereciteerd. De tekst kent 114 soera's en is niet als een doorlopende biografie of een chronologisch geschiedboek ingericht. Islamitische traditie verbindt de standaardisering van de tekst met kalief Oethman in de zevende eeuw. Historisch onderzoek bestudeert handschriften, vroege citaten, lezingen en de relatie tot de laatantieke wereld. De religieuze en historische vraag mogen daarbij niet worden verward. [12] [14]

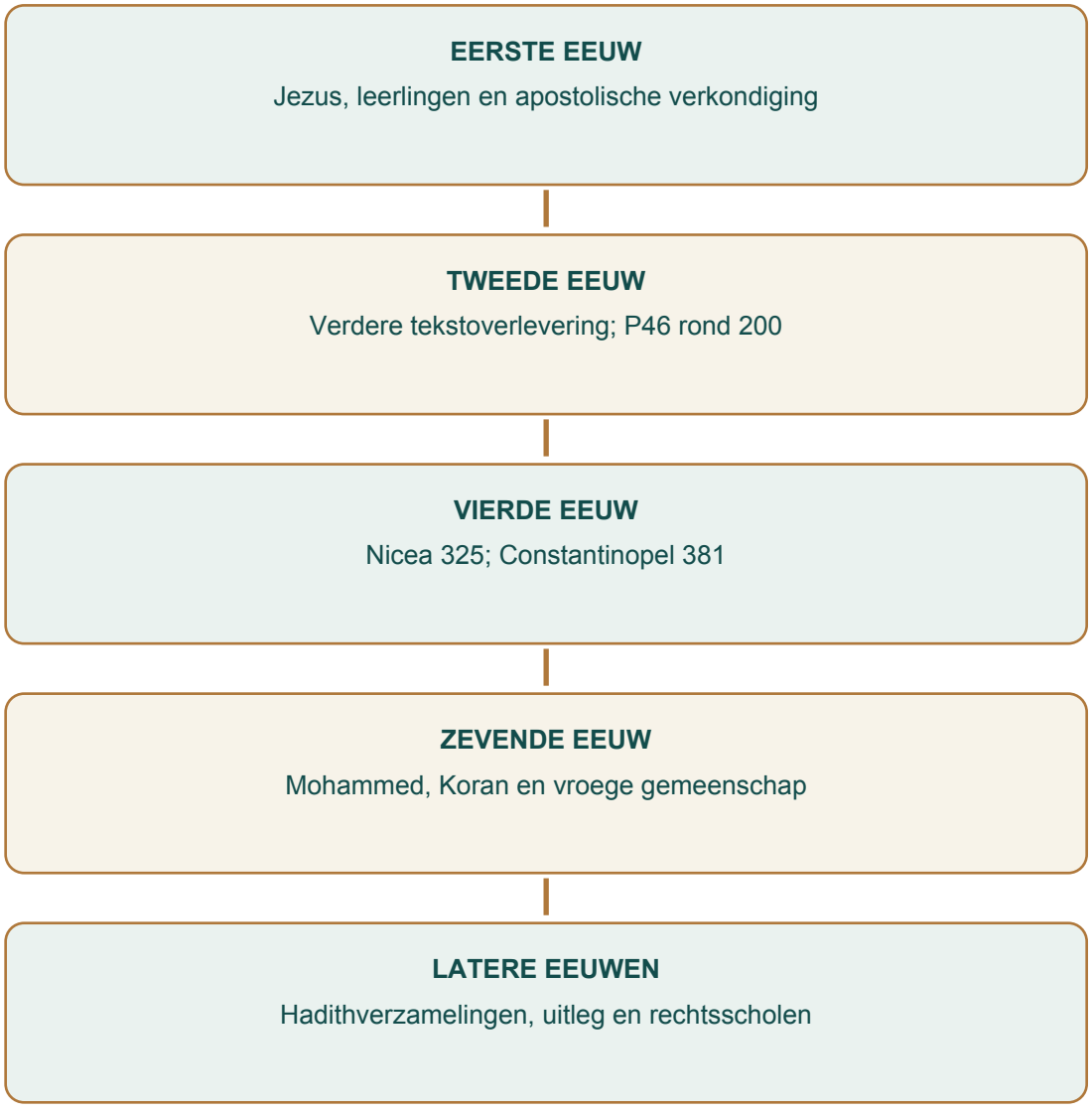
De Birminghamfragmenten bevatten delen van soera's 18 tot en met 20. Hun perkament is met radiokoolstofonderzoek binnen een bandbreedte van 568 tot 645 gedateerd, met een opgegeven waarschijnlijkheid van 95,4 procent. Die meting betreft het materiaal, niet rechtstreeks de inkt of het precieze moment van schrijven. De vondst vormt belangrijk vroeg tekstueel bewijs, maar beslist niet op zichzelf over iedere overleveringsvraag en bewijst evenmin dat de tekst goddelijk geïnspireerd is. [12]

Ook het bestaan van verschillende erkende recitaties en lezingen vraagt precisie. Varianten betekenen niet zonder meer dat de gehele tekst onkenbaar is. Omgekeerd mag de religieuze uitspraak over bewaring niet worden gebruikt om teksthistorische vragen bij voorbaat te verbieden. Voor het Nieuwe Testament geldt hetzelfde beginsel: een gelovige kan overtuigd zijn van Gods bewaring en tegelijk concrete handschriften en tekstverschillen onderzoeken.

Vanuit evangelisch perspectief is de doorslaggevende vraag niet alleen of de Koran vroeg is overgeleverd. Het gaat ook om de inhoudelijke verhouding tot Christus. Een vroeg document kan een christelijke overtuiging weerspreken; een latere belijdenis kan een eerdere overtuiging samenvatten. Chronologie alleen beslist dus geen volledige theologie. Wel maakt zij duidelijk dat de Koran over Jezus geen eerste-eeuwse getuige is, terwijl hij voor Mohammeds verkondiging een fundamentele vroege bron vormt.

INFOGRAPHIC / 1

Een historische oriëntatie



Schematische tijdlijn: niet op schaal. Een concilie is geen beginpunt van alle voorafgaande overtuigingen; een handschrift is niet de oorspronkelijke compositie. [9] [10] [12] [13] [38]

ESSAY / 09

Hadith, soenna en levensbeschrijving

De soenna verwijst naar het normatieve voorbeeld van Mohammed. Hadith zijn overleveringen over zijn woorden, daden en goedkeuringen. Veel bekende soennitische verzamelingen kregen in de negende eeuw hun klassieke vorm. De overleveringen beroepen zich op eerdere vertellers en overdrachtsketens. Moslimgeleerden ontwikkelden methoden om betrouwbaarheid, samenhang en overdracht te beoordelen. Een hadithnummer moet daarom altijd bij een concrete verzameling worden vermeld; nummeringen verschillen soms tussen uitgaven. [11] [27]

Niet alle islamitische groepen kennen dezelfde verzamelingen hetzelfde gezag toe. Soennitische en sjiitische tradities verschillen in hun overleveringsgeschiedenis en gezagsstructuren. Zelfs binnen één traditie kan discussie bestaan over de betrouwbaarheid, betekenis of toepassing van een bericht. Een polemische vergelijking die één vertaalde zin zonder context presenteert als het volledige islamitische antwoord doet daarom geen recht aan de manier waarop de traditie zelf redeneert.

Een voorbeeld is het verband tussen intentie en handelen. De eerste overlevering in Sahih al-Bukhari benadrukt het belang van bedoelingen. [28] Dat sluit aan bij bredere religieuze vragen over oprechtheid: een uiterlijk goede daad kan uit eerzucht voortkomen. Christenen herkennen dat probleem uit Jezus' kritiek op vroomheid voor het oog van mensen in Mattheüs 6. De herkenning maakt de volledige verlossingsleer nog niet gelijk, maar voorkomt de karikatuur dat islamitisch leven alleen uiterlijk gedrag zou betreffen.

Bij moeilijke berichten blijft kritische beoordeling nodig. Welke bron is oud, welke uitleg later, welke toepassing omstreden? Historisch onderzoek en islamitische authenticiteitsleer gebruiken niet altijd dezelfde criteria. Een evangelische beoordeling voegt daar een eigen norm aan toe: de boodschap en persoon van Christus. Het is eerlijk die norm te noemen. Het is minder eerlijk te doen alsof alleen de tegenpartij uitlegt en selecteert, terwijl de christelijke lezer rechtstreeks zonder interpretatie over de complete geschiedenis beschikt.

ESSAY / 10

Er bestaat geen ongedifferentieerde islam

De islam kent soennitische, sjiitische en ibaditische tradities, verschillende rechtsscholen, uiteenlopende theologische benaderingen en vele lokale culturen. Soefisme loopt deels door deze indelingen heen. Ook hervormingsbewegingen, politieke islam, traditionele vroomheid en moderne individuele geloofsstijlen vallen niet eenvoudig samen. Deze verscheidenheid wist de gemeenschappelijke centrale plaats van Koran, Mohammed en Gods eenheid niet uit. Zij verhindert wel dat één auteur zonder verantwoording namens alle moslims wordt opgevoerd.

De Amman Message, begonnen in 2004 en uitgewerkt in 2005, is een voorbeeld van islamitische pogingen om grenzen en verscheidenheid te doordenken. De betrokken geleerden erkennen meerdere rechtsscholen en verzetten zich tegen het willekeurig tot ongelovige verklaren van andere moslims. [33] Zo'n verklaring bewijst niet dat iedere moslim of regering de beginselen altijd naleeft. Zij bewijst wel dat serieuze islamitische stemmen intern beargumenteren waarom extremistische uitsluiting onaanvaardbaar is.

Het christendom kent eveneens verschillen. Evangelisch, rooms-katholiek en oosters-orthodox zijn niet verwisselbaar. Binnen evangelische kerken verschillen opvattingen over doop, kerkorde, verkiezing en geestesgaven. Dit essay behandelt vooral de evangelische kern rond Schriftgezag, Christus, bekering en redding uit genade. Waar een uitspraak breder klassiek-christelijk is, bijvoorbeeld over de Drie-eenheid, wordt zij niet voorgesteld als een uitvinding van moderne evangelischen.

Verscheidenheid is geen reden om vergelijking op te geven. Zij vraagt een precieze formulering: de hoofdstromen leren dit; deze auteur verdedigt dat; deze tekst wordt doorgaans zo gelezen. Een gesprekspartner kan vervolgens aangeven waar hij zelf staat. Daarmee wordt kritiek sterker, omdat zij een werkelijk standpunt raakt. Een moslim die geweld afwijst hoeft niet eerst te bewijzen dat hij geen moslim is. Een christen die misbruik veroordeelt hoeft evenmin te doen alsof geen enkele kerk het ooit heeft begaan.

VERGELIJKINGSTABEL / 1

Geschiedenis en bronnen

Een oriëntatie, geen gelijkstelling van genres of bewijskracht. Zie hoofdstukken 4–10. [9] [10] [11] [12] [13]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Begin	Jezus en de eerste gemeenten in de eerste eeuw.	Mohammed en de gemeenschap in de zevende eeuw.
Kernbronnen	Nieuw Testament; Joodse Schrift als Oude Testament.	Koran; hadith en soenna met verschillen in gezag.
Vroege getuigen	Paulusbrieven en evangeliën; handschriften zijn afschriften.	Koranfragmenten; latere biografieën en traditieverzamelingen.
Methode	Tekstkritiek, historische context en theologische lezing.	Tekstgeschiedenis, overleveringskritiek, uitleg en rechtsmethoden.
Verscheidenheid	Verschillende kerkelijke tradities en evangelische accenten.	Soennieten, sjiieten, ibadieten, rechtsscholen en mystieke lijnen.

ESSAY / 11

Bijbel, Injil en de vraag naar vervalsing

Wanneer een moslim over de Injil spreekt, bedoelt hij niet noodzakelijk hetzelfde als een christen met het Nieuwe Testament. In de Koran ontvangt Jezus een evangelie waarin leiding en licht zijn. De huidige vier evangeliën vertellen over Jezus en bevatten zijn woorden; zij presenteren zich niet als één boek dat vanuit de hemel aan Jezus werd gedicteerd. Het verschil raakt daarom niet alleen de vraag of een tekst betrouwbaar is. Al eerder verschillen de verwachtingen over wat openbaring behoort te zijn. [22]

Islamitische beschuldigingen van tahrif, verdraaiing, hebben verschillende vormen aangenomen: verkeerde uitleg, het verbergen van waarheid of verandering van de tekst zelf. Koran 3:78 bekritiseert mensen die met hun tong de Schrift verdraaien. Daaruit volgt niet zonder verdere argumentatie dat iedere bijbelse passage in alle bestaande handschriften op dezelfde wijze is vervangen. Ook Koran 5:46–48 moet worden meegewogen, waar eerdere openbaring positief wordt beschreven en de Koran tegelijk een toetsende positie krijgt. [22]

Voor christenen is de vergelijking van handschriften een concrete historische opdracht. Verschillen tussen manuscripten bestaan; een betrouwbare uitgave maakt veel daarvan zichtbaar in voetnoten. Dat is iets anders dan bewijs voor een overal gecoördineerde vervalsing van de leer over Jezus. P46 bevat al rond het jaar 200 een verzameling brieven van Paulus. Daarmee ligt de christelijke verkondiging van kruis en opstanding ruim vóór de islam vast. Een vroege tekst kan theologisch worden afgewezen, maar niet eenvoudig als een latere reactie op Mohammed worden verklaard. [13]

De evangelische vraag luidt vervolgens: op welke grond mag een zevende-eeuwse openbaringsclaim eerdere bronnen over Jezus corrigeren? Het islamitische antwoord beroept zich op de goddelijke oorsprong van de Koran. Dat antwoord is intern begrijpelijk, maar kan in een gesprek niet als reeds gezamenlijk bewezen uitgangspunt dienen. Omgekeerd kan de christen zijn Schriftgezag niet alleen maar opleggen. Het gesprek vraagt argumenten over herkomst, inhoud en samenhang, en eerlijkheid over de geloofskeuze die bij de uiteindelijke beoordeling meespeelt.

ESSAY / 12

Eén God: tawhid en Drie-eenheid

Zowel christenen als moslims belijden één God. Toch krijgt deze eenheid een verschillende uitleg. De korte soera 112 onderstreept Gods unieke eenheid, onafhankelijkheid en onvergelijkbaarheid en wijst verwekken en verwekt worden af. In de islam is tawhid een centrum van geloof en aanbidding: niemand deelt Gods goddelijkheid. Een evangelische christen herkent het verzet tegen afgoden, maar belijdt binnen de ene goddelijke werkelijkheid Vader, Zoon en Heilige Geest. [15] [7]

De klassieke christelijke leer zegt niet dat drie goden samen één god vormen. Zij onderscheidt één goddelijk wezen en drie Personen. Het woord Persoon betekent hier niet drie losstaande individuen met ieder een eigen goddelijke soort. Evenmin zijn Vader, Zoon en Geest slechts tijdelijke maskers van één eenzame actor. Deze begrippen proberen recht te doen aan het geheel van de bijbelse uitspraken over Gods eenheid, Jezus' verhouding tot de Vader en het handelen van de Geest. De geloofsbelijdenis van 381 verwoordt die samenhang. [38]

White benadrukt terecht dat het weerleggen van drie-godendom de christelijke leer nog niet weerlegt. Een moslim kan echter blijven vragen of de onderscheiden Personen werkelijk met Gods eenheid verenigbaar zijn. Die vraag verdient een inhoudelijk antwoord. De christen zal wijzen op bijvoorbeeld Johannes 1:1–18, Johannes 20:28 en Mattheüs 28:19. Hij redeneert niet vanuit de gedachte dat elke religie verplicht ingewikkeld moet zijn, maar vanuit zijn overtuiging dat God zich zo bekendmaakt. [2] [6]

De leer is geen eenvoudig rekenraadsel van drie is één in precies hetzelfde opzicht. Daarmee is zij nog niet voor ieder bewezen of volledig begrijpelijk. Het gaat om de vraag of de gemaakte onderscheidingen samenhangend en schriftuurlijk verantwoord zijn. Vanuit evangelisch perspectief staat er veel op het spel: als Jezus werkelijk God met ons is, is Gods komst in Christus meer dan het zenden van een nieuwe boodschapper. Gods eenheid wordt dan niet tegen Gods zelfgave uitgespeeld, maar door die zelfgave nader gekend.

Wat islamitische kritiek wel en niet treft

Koran 4:171 waarschuwt tegen het spreken over drie, en 5:72–75 verwerpt de vergoddelijking van Jezus. Deze passages raken een werkelijk verschil. Een christen kan niet eenvoudig antwoorden dat de Koran alleen een onbelangrijke afwijking bestrijdt. De incarnatie en de goddelijke waardigheid van Christus worden vanuit de hoofdstroom van de islam afgewezen. Juist daarom is nauwkeurig lezen nodig: een duidelijke tegenstelling wordt niet sterker door onjuiste voorstellingen van de tegenpartij. [18]

Koran 5:116 laat God aan Jezus vragen of hij heeft opgedragen hemzelf en zijn moeder naast God te vereren. Daaruit mag niet zonder meer worden afgeleid dat de tekst een formele christelijke geloofsbelijdenis met Maria als derde Persoon citeert. Maria behoort niet tot de Drie-eenheid. De passage kan worden besproken als kritiek op vergoddelijkende verering, maar de precieze historische achtergrond blijft onderwerp van uitleg. White levert nuttige apologetische onderscheidingen; niet elke stellige reconstructie van wat Mohammed persoonlijk begreep is daarmee bewezen. [19] [2]

Ook de lichamelijkheid van Jezus vraagt zorgvuldigheid. Dat hij at, moe werd en bad, is volgens het christendom geen onverwachte weerlegging van zijn menswording. Het behoort juist tot de belijdenis dat hij werkelijk mens werd. De christen hoeft niet te ontkennen dat Jezus afhankelijk leeft van de Vader. Hij moet uitleggen hoe die menselijke afhankelijkheid past bij de ene Persoon van de Zoon. Filippenzen 2:5–11 en Hebreeën 2:14–18 zijn daarvoor belangrijker dan een losse slagzin. [6]

Omgekeerd mag een evangelische auteur islamitische eerbied voor Gods verhevenheid niet als onnozel afdoen. De zorg dat de Schepper met een schepsel wordt verward is een ernstige godsdienstige zorg. Het christelijke antwoord luidt dat de menswording geen menselijke promotie tot god is, maar Gods eigen vrije initiatief. Het geschil gaat daarmee over Gods handelen en de identiteit van Jezus. Wie dat middelpunt bewaart, kan krachtig verschillen zonder de intelligentie of oprechtheid van de ander te ontkennen.

VERGELIJKINGSTABEL / 2

God en openbaring

Beide belijden monotheïsme; hun uitleg is niet identiek. [7] [15] [18] [22] [38]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Gods eenheid	Eén goddelijk wezen, drie Personen.	Tawhid; geen goddelijke deelgenoten of Zoon.
Jezus en God	De eeuwige Zoon wordt werkelijk mens.	Jezus is Gods boodschapper, geen mens geworden God.
Openbaring	God spreekt door profeten en beslissend in Christus.	Koran als beslissende openbaring aan Mohammed.
Schrift	De Bijbel getuigt gezaghebbend van Gods handelen.	De Koran bevestigt en toetst eerdere openbaring.
Waarheidsvraag	Waarom het apostolische getuigenis aanvaarden?	Waarom de koranische correctie aanvaarden?

ESSAY / 14

Jezus in de Koran: hoog geëerd en anders verstaan

Jezus heeft in de Koran een opvallende plaats. Hij is Isa, zoon van Maryam, de Messias en een boodschapper van God. Zijn geboorte, tekenen en verhouding tot God worden met eerbied beschreven. Een christen die denkt dat de islam niets met Jezus te maken wil hebben, mist dus een belangrijk aanknopingspunt. Een moslim die zegt dat beide religies daarom dezelfde Jezus verkondigen, gaat echter te snel. Eenzelfde naam kan binnen een ander verhaal een andere betekenis krijgen. [16] [17]

Koran 3:45 noemt Jezus een woord van God en iemand die aanzien heeft. Koran 4:171 spreekt over zijn woord dat aan Maria werd toevertrouwd en over een geest van Hem, terwijl dezelfde passage de vergoddelijking van Jezus begrenst. Christenen herkennen woorden die aan Johannes 1 doen denken. Zij mogen die herkenning benoemen, maar niet de volledige leer van het eeuwige Woord stilzwijgend in de Korantekst invoegen. De context bepaalt mede hoe islamitische uitleggers deze titels verstaan. [16] [18]

In de koranische vertelling bevestigt Jezus Gods heerschappij en roept hij mensen op tot aanbidding van zijn Heer en hun Heer. Hij is geen zelfstandige god naast God. Het christendom verwerpt eveneens de voorstelling van Jezus als een tweede, concurrerende god, maar gaat verder: de Zoon deelt in Gods eigen identiteit en maakt de Vader bekend. Het verschil ligt dus niet tussen respect en respectloosheid voor Jezus, maar tussen twee onverenigbare verklaringen van wie hij uiteindelijk is.

Een vruchtbaar gesprek begint daarom met concrete passages. Wat betekent Messias in deze tekst? Welke inhoud heeft zoon van God in het Nieuwe Testament? Bedoelt de spreker een lichamelijke voortplanting, een menselijke eretitel of de unieke verhouding van de Zoon tot de Vader? De evangelische overtuiging vraagt niet dat moslims minder eerbied voor Jezus krijgen. Zij nodigt hen uit zijn nieuwtestamentische identiteit opnieuw te onderzoeken, juist omdat eerbied voor een boodschapper de vraag naar zijn werkelijke boodschap belangrijk maakt.

ESSAY / 15

Maria, geboorte en de grenzen van een argument

De Koran en het Nieuwe Testament verbinden Jezus' geboorte met Maria en een bijzonder goddelijk handelen. Soera 19 beschrijft haar afzondering, de aankondiging, haar verwondering en de geboorte. De christelijke geboorteverhalen staan in Mattheüs 1–2 en Lukas 1–2. De overeenkomsten maken samen lezen zinvol. De verhalen zijn echter niet identiek: de Koran laat Jezus onder meer vanuit de wieg spreken. Een vergelijking moet die verschillen zichtbaar laten, zonder alle details in één nieuw verhaal samen te voegen. [17] [6]

Voor een evangelische christen behoort de maagdelijke geboorte tot de belijdenis van de komst van de Zoon. Zij is geen verklaring van een seksuele verhouding tussen God en Maria. Het christelijke spreken over God als Vader verwijst niet naar een goddelijke mannelijke biologie. Maria wordt evenmin de oorsprong van het goddelijke wezen. Zij draagt volgens de christelijke belijdenis de mens geworden Zoon. De noodzakelijke uitleg daarvan kan veel misverstanden wegnemen, maar neemt de islamitische bezwaren tegen incarnatie niet automatisch weg. [7] [38]

De bijzondere geboorte bewijst op zichzelf niet de volledige christelijke leer over Jezus. Wie dat argument gebruikt alsof ieder wonderlijk ontstaan onmiddellijk goddelijkheid aantoont, redeneert te snel. De evangelische christologie steunt op een samenhang van geboorte, onderwijs, handelen, zelfaanspraken, kruis, opstanding en apostolisch getuigenis. De Koran kan een uitzonderlijke geboorte erkennen en tegelijk Jezus als dienaar en profeet aanduiden. Juist die combinatie laat zien dat gedeelde wondertaal nog geen gedeelde christologie is.

Maria zelf verdient respect als geloofsfiguur. Christenen moeten haar niet reduceren tot een instrument in een debat en moslims niet gebruiken als bewijs dat zij heimelijk christelijk geloven. Een eerlijk gesprek vraagt wat gehoorzaamheid, ontvangen en vertrouwen betekenen binnen elk verhaal. Vanuit evangelisch perspectief ligt de uiteindelijke aandacht bij haar Zoon. Zijn betekenis wordt niet bepaald door hoeveel religieuze ontroering zijn geboorte oproept, maar door wie hij is en waartoe hij gekomen is.

ESSAY / 16

Wonderen, het Woord en de vraag naar gezag

Koran 3:49 noemt opmerkelijke tekenen van Jezus: het genezen van blinden en melaatsen, het levend maken van doden en een teken met vogels uit klei. De tekst benadrukt Gods toestemming. Het is daarom onjuist te zeggen dat de islam Jezus' wonderen eenvoudig ontkent. Even onjuist is de conclusie dat de erkenning van deze tekenen vanzelf de christelijke incarnatieleer bevestigt. Ook de Bijbel vertelt over profeten door wie God wonderen doet, zonder hen daarom tot God te verklaren. [16]

In de evangeliën krijgen tekenen betekenis binnen het geheel van Jezus' optreden. Zij verwijzen naar Gods koninkrijk, ontferming, herstel en de vraag naar Jezus' gezag. Markus 2 verbindt de genezing van een verlamde met de bevoegdheid zonden te vergeven. Johannes 20:30–31 verklaart waarom tekenen worden verteld: opdat de lezer gelooft en leven heeft. De evangelische lezer ziet dus geen losse verzameling spectaculaire gebeurtenissen, maar een getuigenis over de identiteit van de handelende persoon. [6]

Habermas wijst op het belang van vroege bronnen rond Jezus. Dat argument moet zorgvuldig worden gebruikt. Historisch vaststellen dat Jezus als genezer en wonderdoener bekendstond is niet hetzelfde als ieder beschreven wonder met historische methoden bewijzen. De aanvaarding van een bovennatuurlijke verklaring hangt ook samen met bredere overtuigingen over God en bewijs. Een christelijke apologeet wint aan geloofwaardigheid wanneer hij duidelijk maakt waar een historische constatering eindigt en zijn gelovige conclusie begint. [5]

Hetzelfde geldt voor de titel Woord. In Johannes 1 is het Woord bij God, wordt het met God verbonden en wordt het vlees. In Koran 4:171 staat de woordtaal binnen een uitdrukkelijke waarschuwing tegen overdrijving over Jezus. [18] Het is mogelijk beide teksten naast elkaar te leggen en hun aanspraken te onderzoeken. Het is geen goede uitleg om één woord uit zijn omgeving te halen en daarmee het hele geschil alvast opgelost te verklaren. Begrippen krijgen hun betekenis in een verhaal, niet alleen in een woordenlijst.

De kruisiging als historisch en theologisch breekpunt

De kruisiging is een beslissend verschil. De nieuwtestamentische geschriften plaatsen Jezus' dood onder Pontius Pilatus in het hart van hun verkondiging. Ook de Romeinse schrijver Tacitus vermeldt later dat Christus onder Pilatus werd terechtgesteld. Deze niet-christelijke verwijzing is geen verslag van een aanwezige ooggetuige en bewijst niet de verzoeningsleer. Zij versterkt wel het historische beeld dat de terechtstelling niet pas eeuwen later door christenen is bedacht. [6] [40]

Koran 4:157–158 ontkent dat Jezus' tegenstanders hem werkelijk hebben gedood of gekruisigd en spreekt over Gods verheffing van hem. De gangbare islamitische uitleg wijst zijn kruisiging af; veel latere uitleggingen vertellen over iemand anders die voor hem werd aangezien. De Korantekst zelf noemt geen naam van zo'n vervanger. Het is dus nodig de tekst te onderscheiden van verhalen die de betekenis ervan proberen te verduidelijken. De christen moet geen latere uitwerking als letterlijk koranvers presenteren. [20]

Over de precieze verhouding tussen deze passages en andere teksten over Jezus' dood bestaan wetenschappelijke discussies. Gabriel Said Reynolds verdedigt bijvoorbeeld een lezing die meer ruimte ziet voor Jezus' sterven dan de klassieke meerderheid doet. Dat is een relevante minderheidsinterpretatie, geen bewijs dat de hoofdstroom van de islam de christelijke kruisiging eigenlijk altijd heeft beleden. Wie het debat noemt, moet zowel de gangbare geloofsuitleg als het afwijkende wetenschappelijke voorstel herkenbaar weergeven. [21]

Voor evangelische christenen is het kruis bovendien meer dan een executie. Christus draagt zonde, verzoent en overwint door zelfgave. Dat is een theologische duiding van de historische gebeurtenis. Wie de dood ontkent, neemt het fundament van deze duiding weg. Wie de gebeurtenis erkent, heeft de betekenis nog niet volledig aanvaard. Het gesprek kent daarom twee vragen: wat is er met Jezus gebeurd, en wat heeft God daarin gedaan? Beide vragen verdienen argumenten; geen van beide wordt door een vriendelijk algemeen respect voor Jezus overbodig.

ESSAY / 18

Opstanding: geschiedenis, getuigenis en geloof

Paulus geeft in 1 Korintiërs 15:3–8 een overgeleverde kern van de verkondiging door: Christus stierf, werd begraven, werd opgewekt en verscheen aan getuigen. Deze tekst is belangrijk omdat hij laat zien hoe vroeg de opstanding tot het centrum van het christelijk geloof behoort. Zij is niet slechts een veel latere versiering van een oorspronkelijk algemene zedenleer. Dat de overlevering vroeg is, maakt iedere afzonderlijke historische en theologische vraag echter nog niet automatisch opgelost. [6] [13]

De evangeliën vertellen over het lege graf en ontmoetingen met de opgestane Jezus, met verschillen in ordening en bijzonderheden. Christelijke uitleggers zoeken samenhang; kritische onderzoekers vragen ook naar ontwikkeling van tradities en de aard van religieuze ervaringen. Een verantwoorde evangelische verdediging hoeft die vragen niet te verbergen. Zij bespreekt de getuigenissen, de verandering bij leerlingen en alternatieve verklaringen, en maakt vervolgens duidelijk waarom zij lichamelijke opstanding de beste verklaring acht. [5]

Gods verheffing van Jezus in islamitische teksten is niet eenvoudig dezelfde bewering als de christelijke paasboodschap. De gangbare islamitische overtuiging verbindt Jezus' verheffing juist niet met zijn verzoenende kruisdood en opstanding op de derde dag. Koran 19:33 spreekt over zijn geboorte, sterven en opwekking; het vers alleen legt daarmee niet de chronologie en betekenis van de christelijke evangeliën vast. De overeenkomst van woorden mag het verschillende verhaal niet overschrijven. [17] [20]

Vanuit evangelisch perspectief is Pasen Gods bevestiging van Christus en het begin van nieuwe schepping. Zonder opstanding verliest het geloof volgens Paulus zijn grond, zoals hij zelf in 1 Korintiërs 15:14–19 uiteenzet. Deze scherpte is iets anders dan minachting voor een moslim. Zij laat zien waarom christenen niet kunnen volstaan met de formule dat alle religies uiteindelijk hetzelfde bedoelen. Een gebeurtenis die volgens de ene belijdenis de wereld verandert en volgens de andere niet zo heeft plaatsgevonden, vraagt een werkelijke keuze.

Jezus als Zoon en mens geworden Heer

De evangelische belijdenis verstaat Jezus als werkelijk mens en werkelijk God. Dat betekent niet dat zijn menselijkheid schijn is of dat een mens pas later tot god werd bevorderd. De eeuwige Zoon neemt het menselijke bestaan aan. Hij leert, lijdt en sterft in zijn menselijke leven. Deze belijdenis is ontwikkeld om recht te doen aan de nieuwtestamentische getuigenissen, niet om de vragen over Jezus met een magische formule af te sluiten. Johannes 1, Filippenzen 2 en Hebreeën 1–2 vormen belangrijke leesplaatsen. [6] [38]

De islamitische belijdenis geeft Jezus een verheven plaats onder de boodschappers, maar bewaakt het onderscheid tussen God en zijn gezant door de goddelijke Zoon af te wijzen. Daardoor veranderen ook de betekenissen van redding en openbaring. In het christendom spreekt God niet alleen door Jezus; God komt in hem nabij. Jezus is niet uitsluitend iemand die de weg aanwijst, maar wordt als de beslissende weg tot de Vader beleden. Johannes 14:6 moet binnen dat bredere getuigenis worden gelezen. [18] [6]

Een christen moet de woordkeuze uitleggen. Zoon betekent hier geen lichamelijk kind uit een goddelijk huwelijk. Heer betekent evenmin slechts een beleefde aanspreektitel wanneer de kerk Christus aanbidt. In het Nieuwe Testament kunnen woorden afhankelijk van hun context meer dan één betekenis hebben. Apologetiek vraagt daarom meer dan een woordenboek: welke handelingen, Schriftverwijzingen en reacties begeleiden de titel? Een overtuigend betoog stapelt niet alleen losse teksten op, maar laat hun samenhang zien.

De praktische inzet is groot. Als Christus slechts een leraar is, kan men zijn onderwijs waarderen en hem uiteindelijk naast andere leraren plaatsen. Als hij de mens geworden Heer is, vraagt hij vertrouwen, gehoorzaamheid en aanbidding. De evangelische uitnodiging richt zich daarom op zijn persoon. Dat sluit waardering voor wijsheid bij anderen niet uit. Het maakt wel duidelijk waarom geen volgende profeet in deze belijdenis de voltooide betekenis van Christus kan vervangen of zijn kruis tot een misverstand kan verklaren.

VERGELIJKINGSTABEL / 3

Jezus naast elkaar gelezen

Gedeelde woorden vragen uitleg vanuit hun eigen verhaal. [16] [17] [18] [20] [21]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Titels	Messias, Heer, Zoon en mens geworden Woord.	Isa, Messias, boodschapper, woord en geest in eigen koranische context.
Geboorte	Maria; bijzondere geboorte binnen de incarnatiebelijdenis.	Maryam; bijzondere geboorte zonder goddelijke zoonschap.
Wonderen	Tekenen van het koninkrijk en Jezus’ gezag.	Tekenen met Gods toestemming.
Kruis	Historische dood en verzoenend zelfoffer.	Gangbare uitleg ontkent de kruisiging van Jezus.
Opstanding	Lichamelijk opgewekt na de kruisdood.	Verheffing en eschatologische betekenis, zonder christelijk paasverhaal.

Het karakter van Jezus: ontferming, waarheid en denken

De evangeliën tonen Jezus in ontmoetingen met zieken, kinderen, buitenstaanders, religieuze leiders en machtigen. Zijn ontferming is geen onverschilligheid tegenover waarheid. Hij vergeeft, stelt vragen, ontmaskert huichelarij en roept tot bekering. De Bergrede verbindt liefde voor vijanden met een indringende beoordeling van woede, begeerte en schijnvroomheid. Een evangelische beschrijving moet beide kanten vasthouden: genade is niet slapheid, en waarheid rechtvaardigt geen hardheid tegenover kwetsbare mensen. [6]

Groothuis laat zien dat Jezus ook argumenteert. Hij vraagt door bij onjuiste dilemma's, gebruikt vergelijkingen en toont innerlijke tegenstrijdigheden in beschuldigingen. Wanneer men zijn bevrijdende handelen aan het kwaad toeschrijft, vraagt hij naar de samenhang van een verdeeld koninkrijk. Bij vragen over sabbat en opstanding worden Schrift en redenering verbonden. Dat ondersteunt een christelijke spiritualiteit waarin denken niet de vijand van vertrouwen is. Niet ieder detail van een hedendaagse filosofische reconstructie is daarmee al bewezen. [4]

Het christelijke beeld van Jezus moet uit de bronnen worden ontwikkeld en niet uitsluitend uit moderne sympathie. Hij spreekt ook over oordeel, zelfverloochening en de kosten van discipelschap. Zijn vredesweg betekent niet dat alles wat mensen religieus doen goed is. Toch zoeken zijn leerlingen volgens het Nieuwe Testament hun overwinning niet door gedwongen geloof. Markus 10:42–45 plaatst dienen tegenover heersen zoals machthebbers dat doen; de Mensenzoon geeft zijn leven. Dat vormt een norm voor kritiek op christelijk machtsmisbruik.

Een vergelijking met Mohammed wordt oneerlijk wanneer uitsluitend Jezus' mooiste woorden naast de gruwelijkste daden van hedendaagse extremisten worden gezet. Even oneerlijk is het de christelijke belijdenis over Jezus zonder onderscheid als neutrale geschiedenis te presenteren. De betere werkwijze is zijn bronnen, boodschap, optreden en betekenis te onderzoeken en daarna vergelijkbare vragen aan de islamitische bronnen te stellen. Vanuit evangelisch perspectief verschijnt dan een unieke samenhang: de leraar van vijandsliefde is zelf degene die zich aan het kruis geeft.

Mohammed als voorbeeld binnen de islam

Voor moslims is Mohammed de boodschapper die de Koran ontvangt en in zijn leven Gods leiding zichtbaar maakt. Koran 33:21 noemt hem een voorbeeld; 33:40 verbindt hem met het zegel van de profeten. Zijn betekenis is daarom groter dan die van een toevallige historische doorgever. Zijn woorden en handelen spelen via de soenna een belangrijke rol in gebed, moraal en gemeenschapsleven. Toch wordt hij volgens de islam niet God en behoort aanbidding alleen God toe. [23]

De bronnen bevatten beelden van eenvoud, gebed, vrijgevigheid en zorg. Een overlevering in Sahih al-Bukhari vertelt dat Mohammed een kind kust en iemand terechtwijst die zich erop beroemt kinderen niet te kussen. Het verhaal verbindt barmhartigheid ontvangen met barmhartig handelen. Een christelijke vergelijking behoort zulke bronnen te noemen wanneer zij het karakter van Mohammed bespreekt. Anders vergelijkt zij geen werkelijke geloofstradities, maar een geïdealiseerd zelfbeeld met een uitsluitend negatief portret van de ander. [28]

Tegelijk bestaat de islamitische overlevering uit meer dan vriendelijke huiselijke scènes. Mohammed geeft in Medina leiding aan een gemeenschap, sluit overeenkomsten en raakt betrokken bij gewapende conflicten. Historische beoordeling vraagt onderscheid tussen de verschillende perioden, de aard van de bronnen en latere rechtvaardigingen. De gebruikelijke levensdata, ongeveer 570–632, bieden een raamwerk; de details van de latere biografische literatuur vragen afzonderlijke beoordeling. Een christelijke auteur moet aangeven wanneer hij traditie samenvat in plaats van rechtstreeks onafhankelijk gedocumenteerde feiten. [10] [11]

Ook de vraag naar zondeloosheid verdient precisie. Koran 48:2 spreekt in vertalingen over vergeving van vroegere en latere tekortkomingen of zonden. Islamitische opvattingen over de bescherming van profeten tegen dwaling en zonde verschillen in uitwerking. Het is onzorgvuldig één vertaling te gebruiken alsof daarmee alle interne theologische vragen beslist zijn. Het wezenlijke christelijke verschil blijft helder genoeg: Mohammed wordt niet als de gekruisigde, zondeloze Verlosser beleden die in eigen persoon de schuld van de wereld draagt.

ESSAY / 22

Twee levens en twee verschillende opdrachten

Jezus en Mohammed hebben binnen hun religies geen uitwisselbare functie. Jezus wordt door christenen beleden als de mens geworden Zoon en Verlosser. Mohammed is binnen de islam Gods menselijke boodschapper en voorbeeld. Een vergelijking die uitsluitend vraagt wie de meeste wetten gaf of het grootste politieke succes had, legt daarom al een bepaalde maatstaf op. De rollen moeten eerst van binnenuit worden beschreven voordat hun aanspraken kritisch worden beoordeeld.

De evangeliën beschrijven Jezus' openbare optreden in een bezet land, zijn verkondiging van Gods koninkrijk, zijn verzameling leerlingen en zijn terechtstelling. Zij vertellen niet dat hij een territoriale staat sticht of een krijgsmacht leidt. Mohammeds overgeleverde loopbaan omvat daarentegen ook gemeenschapsvorming en politiek leiderschap in Medina. Dit is een werkelijke historische en religieuze tegenstelling. Zij verklaart mede waarom recht en openbaar bestuur in islamitische tradities zo uitvoerig met het profetische voorbeeld worden verbonden. [6] [10]

Daaruit volgt niet dat iedere christen vreedzaam en iedere moslim gewelddadig is. Christelijke machthebbers hebben zich herhaaldelijk van dwang bediend; moslims hebben op uiteenlopende manieren vrede en rechtvaardigheid nagestreefd. Persoonlijke deugd en religieuze oorsprong zijn verschillende vragen. De evangelische toets is uiteindelijk Christus zelf: waar de kerk met dwang geloof afdwingt, moet zij worden beoordeeld aan de Heer die zijn vijanden liefhad en zijn leerlingen tot dienen riep. Een beroep op christelijke identiteit maakt gedrag niet automatisch christelijk.

Dezelfde zorgvuldigheid geldt voor huwelijk, gezinsleven en lichamelijkheid. Jezus' ongehuwde leven en Mohammeds huwelijksgeschiedenis kunnen worden besproken, maar zijn geen uitnodiging tot seksuele verdachtmakingen van hedendaagse gelovigen. Historische vragen moeten met bronnen en context worden behandeld. Voor de kern van dit essay is de diepste tegenstelling niet een ranglijst van menselijke verdiensten. Zij is de vraag of de beslissende redding komt door Gods menswording, kruis en opstanding, of door gehoorzaamheid aan de leiding die de laatste boodschapper heeft overgebracht.

ESSAY / 23

De aangekondigde boodschapper en de Trooster

Koran 61:6 laat Jezus een boodschapper aankondigen die na hem komt en Ahmad heet. Moslims verbinden deze aankondiging met Mohammed. Zij kunnen vervolgens christelijke teksten zoeken die dit profetische vooruitzicht zouden bevestigen. Een christen moet dit argument serieus genoeg nemen om de genoemde passages daadwerkelijk te lezen. Hij hoeft de islamitische uitleg niet reeds te aanvaarden voordat de tekst onderzocht is. De vraag is welke uitleg het beste past bij het oorspronkelijke literaire verband. [24]

In Johannes 14–16 spreekt Jezus over de andere Trooster of Pleitbezorger. Johannes 14:26 identificeert deze als de Heilige Geest; Johannes 14:17 beschrijft zijn blijvende tegenwoordigheid bij en in de leerlingen. Binnen dit evangelie gaat het dus niet eenvoudig over een later geboren menselijke boodschapper. Een uitleg die Mohammed bedoelt, moet verklaren waarom deze uitdrukkelijke aanduidingen en de beloofde nabijheid bij de eerste leerlingen niet doorslaggevend zouden zijn. [6]

Christelijke apologetiek moet ook hier betrouwbare argumenten gebruiken. Een populaire bewering over een vermeend oorspronkelijk ander Grieks woord is zonder tekstgetuigen geen bewijs. De lezer hoort te vragen welke handschriften, dateringen en tekstkritische redenen werkelijk worden aangevoerd. Het is niet voldoende dat twee woorden enigszins op elkaar lijken of dat een gewenste vertaling beter in een later religieus verhaal past. Deze regel geldt voor christelijke en islamitische verdedigers gelijk.

Vanuit evangelisch perspectief is de belofte van de Geest verbonden met Christus' voortgaande aanwezigheid en de vorming van zijn gemeente. De Geest verwijst naar Jezus en maakt zijn betekenis niet ongedaan. Daarom kan een boodschap die zijn goddelijke identiteit en kruisverzoening afwijst niet eenvoudig als de bedoelde voltooiing van Johannes worden aanvaard. De afwijzing van dat argument hoeft niet de persoon van de moslim te kleineren. Zij volgt uit een inhoudelijke lezing van het evangelie en de herkenbare verschillen tussen de beide boodschappen.

VERGELIJKINGSTABEL / 4

Jezus en Mohammed: functie en voorbeeld

Hier worden religieuze rollen vergeleken, niet alle historische details als even zeker voorgesteld. [6] [10] [23] [28] [39]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Identiteit	Meer dan profeet: de mens geworden Zoon.	Menselijke boodschapper en zegel van de profeten.
Opdracht	Gods koninkrijk; redding door kruis en opstanding.	Openbaring overbrengen en de gemeenschap leiden.
Gezag	De Heer die volgens de belijdenis zelf verlossing schenkt.	Gezant met gezag op grond van Gods zending.
Gemeenschap	Leerlingen en gemeenten; geen territoriale staat door Jezus gesticht.	Ook politiek en bestuurlijk leiderschap in Medina.
Navolging	Dienen, vijandsliefde, gehoorzaamheid uit genade.	Soenna als voorbeeld, met contextuele en juridische uitleg.

ESSAY / 24

Mensbeeld: schepping, zonde en verantwoordelijkheid

Christenen en moslims spreken over de mens als schepsel dat zich tegenover God moet verantwoorden. Zij kennen geboden, bekering en oordeel. De christelijke traditie verbindt het menselijk bestaan daarnaast met de zondeval en de diepe ontregeling van de verhouding tot God. Romeinen 5 en Efeziërs 2 tekenen zonde niet alleen als een verzameling losse fouten, maar als een macht en vervreemding waarvan de mens bevrijding nodig heeft. Evangelische kerken verschillen over onderdelen van erfzonde, maar niet over de noodzaak van genade. [6] [7]

Islamitische uitleg spreekt vaak over de oorspronkelijke ontvankelijkheid van de mens voor God, aangeduid met fitra, en over menselijke vergetelheid, verleiding en ongehoorzaamheid. Koran 6:164 benadrukt dat niemand de last van een ander draagt. Daarmee komt de persoonlijke verantwoordelijkheid sterk naar voren. Het is onjuist hieruit te concluderen dat moslims het kwaad oppervlakkig nemen. Wel verschilt het raamwerk van een christelijke leer waarin Adam en Christus als beslissende hoofden van de mensheid worden tegenovergesteld. [29]

De verschillen werken door in de vraag naar de remedie. Wanneer het centrale probleem onwetendheid of ongehoorzaamheid tegenover betrouwbare leiding is, krijgt hernieuwde gehoorzaamheid een duidelijke plaats. Wanneer de mens bovendien verzoening, wedergeboorte en bevrijding van de heerschappij van zonde nodig heeft, is meer onderwijs alleen niet genoeg. De evangelische boodschap zegt dat God in Christus doet wat mensen niet door hun eigen morele verbetering kunnen volbrengen. Vervolgens worden zij juist tot een vernieuwd leven geroepen.

Een pastoraal verantwoorde vergelijking gebruikt deze leer niet om mensen waardeloos te verklaren. Schepselen behouden waardigheid; schuld mag niet worden verward met het slachtoffer zijn van andermans geweld. Ook een christen kan met erfzondetaal verantwoordelijkheid ontlopen door alles aan een algemene gebrokenheid toe te schrijven. Persoonlijke bekering blijft concreet: welke leugen, schade of onrechtvaardigheid moet ik erkennen en herstellen? Het evangelische mensbeeld verbindt ernst over zonde met hoop omdat de uiteindelijke redding niet rust op een optimistische inschatting van onze eigen krachten.

ESSAY / 25

Wet, leiding en de gehoorzaamheid van een leerling

Sharia betekent in brede zin goddelijke leiding voor het leven; fiqh is de menselijke juridische doordenking daarvan. In het dagelijks gebruik worden beide gemakkelijk samengenomen. Toch is het onderscheid belangrijk. Dat een jurist een regel formuleert, betekent niet dat iedere moslim die regel als onbetwistbare en onveranderlijke goddelijke uitspraak beschouwt. Rechtsscholen ontwikkelen methoden, verschillen onderling en maken afwegingen over bronnen en toepassing. De Amman Message laat iets zien van deze erkende juridische verscheidenheid. [33]

De islam verbindt aanbidding, ethiek en gemeenschap. De vijf zuilen geven ritme aan belijdenis, gebed, geven, vasten en bedevaart. Zij zijn niet slechts een lijst publieke prestatiepunten; intentie en oprechtheid tellen mee. De hadith van Gabriël verbindt zichtbare praktijk met geloof en ihsan, de kwaliteit van aanbidding onder Gods aandacht. Een beschrijving van islam als uitsluitend een uiterlijk wetssysteem doet dit eigen bronnenmateriaal tekort. [27] [28]

Het christendom is evenmin wetteloos. Jezus spreekt in de Bergrede over doen en gehoorzamen, en de apostolische brieven bevatten uitgebreide morele aanwijzingen. Het bijzondere evangelische punt is de verhouding tussen gebod en redding. Goede werken brengen de verzoening niet tot stand; zij behoren bij het leven dat uit ontvangen genade voortkomt. De wet kan zonde aanwijzen, maar wordt niet de redder. Galaten 3, Romeinen 3 en Efeziërs 2 moeten naast Jakobus 2 worden gelezen. [6]

Het onderscheid raakt bovendien kerk en samenleving. Nieuwtestamentische gemeenten bestaan als getuigen binnen verschillende politieke ordeningen; zij zijn niet eenvoudig de voortzetting van Israëls nationale rechtsorde. Christenen verschillen over de gevolgen daarvan voor moderne wetgeving. Daarom is het te gemakkelijk om alle oudtestamentische strafbepalingen rechtstreeks als huidige kerkelijke opdrachten te presenteren. Tegelijk kan men die teksten niet overslaan. Een eerlijke vergelijking bespreekt hoe beide tradities hun bronnen wegen, welke interpretatieregels zij gebruiken en hoe zij omgaan met gewetensvrijheid van andersgelovigen.

ESSAY / 26

Genade: de evangelische kern van rechtvaardiging

In de evangelische geloofsverkondiging is genade Gods onverdiende goedheid tegenover mensen die zichzelf niet rechtvaardig kunnen maken. Efeziërs 2:8–10 verbindt redding met genade en geloof en sluit werken als grond van roem uit. Vervolgens spreekt dezelfde passage over goede werken waartoe mensen geschapen worden in Christus. Het laatste deel is geen bijzaak. De tekst verwerpt zowel zelfverlossing door prestaties als het idee dat ontvangen genade geen gevolgen voor het leven heeft. [6]

Rechtvaardiging betekent dat God de zondaar in Christus aanvaardt en recht doet op grond van Christus' verlossende werk. Romeinen 3:21–28 verbindt dat met Gods eigen gerechtigheid en met geloof. Geloof is in deze samenhang geen extra verdienste waarmee een mens God toch nog betaalt. Het is het ontvangende vertrouwen dat zichzelf niet tot redder maakt. De reformatorische formuleringen zijn niet in iedere kerk identiek, maar deze nadruk behoort duidelijk tot het evangelische zelfverstaan. [7] [8]

Het kruis is daarbij essentieel. God zegt niet slechts dat schuld onbelangrijk is en laat ook niet alleen een moreel voorbeeld zien. Christus geeft zich voor zondaren. Evangelische auteurs bespreken verschillende bijbelse beelden: offer, losprijs, overwinning, verzoening en plaatsvervanging. Die beelden moeten samen het goddelijke initiatief en de ernst van kwaad laten zien. Zij mogen niet worden voorgesteld als een boze Vader tegenover een liefdevolle Zoon; Vader en Zoon handelen in de eenheid van Gods liefde.

Deze genade kan bevrijden van een religieus prestatiecontract. Tegelijk moet een christelijke gemeenschap haar niet gebruiken om verantwoordelijkheid te ontwijken. Wie schade doet, kan niet met de woorden dat alles vergeven is een slachtoffer tot stilzwijgen dwingen. Bekering omvat waarheid, het stoppen van kwaad en waar mogelijk herstel. De grond van redding en de vrucht van redding blijven onderscheiden maar verbonden. Daarom luidt de evangelische tegenstelling niet eenvoudig geloof tegenover iedere daad, maar ontvangen redding tegenover het verwerven van redding door eigen verdienste.

ESSAY / 27

Barmhartigheid en werken in de islam

Wie de islam beschrijft als een religie zonder genade, gaat tegen duidelijke islamitische teksten in. Koran 39:53 roept mensen die verkeerd hebben gehandeld op niet te wanhopen aan Gods barmhartigheid. Koran 4:110 verbindt het zoeken van vergeving met Gods vergevingsgezindheid. Bekering, vertrouwen en hoop zijn dus geen christelijk monopolie. Islamitische gelovigen kunnen hun gebed beleven als afhankelijkheid van een genadige God en niet slechts als betaling voor een toekomstige beloning. [25]

Een overlevering in Sahih al-Bukhari maakt het punt nog scherper: niemand wordt door zijn daden alleen gered; ook Mohammed noemt zijn afhankelijkheid van Gods barmhartigheid. Daarnaast worden oprechtheid en volgehouden goede daden aangemoedigd. Dit materiaal maakt een simpele tabel met aan de ene kant uitsluitend christelijke genade en aan de andere kant uitsluitend islamitische verdienste onhoudbaar. Een goede vergelijking moet uitleggen welke plaats barmhartigheid binnen het hele verlossingsverhaal inneemt. [26]

Tegelijk kent de Koran nadrukkelijk oordeel over geloof en handelen. Het beeld van zware en lichte weegschalen in soera 101 onderstreept morele ernst en verantwoordelijkheid. Moslimgeleerden leggen de verhouding tussen menselijke daden, Gods besluit en barmhartigheid verschillend uit. Niet iedere gelovige heeft daarvan een systematische theorie. Net als christenen kunnen moslims in de praktijk wisselen tussen vertrouwen, dankbaarheid, angst en de behoefte zichzelf door religieuze prestaties gerust te stellen. [29]

Het wezenlijke verschil ligt vanuit evangelisch perspectief in het ontbreken van Christus' verzoenende kruisdood als grond van vergeving. God vergeeft in de islam zonder de christelijke menswording, plaatsvervanging en opstanding als noodzakelijke weg. De evangelische christen vraagt hoe Gods gerechtigheid en de ernst van kwaad daarin worden verbonden. De moslim kan daartegen vragen waarom vergeving een kruis zou vereisen. Dat is een werkelijk theologisch debat. Het wordt niet geholpen wanneer één partij eerst de barmhartigheid uit de eigen bronnen van de andere partij wegdefinieert.

ESSAY / 28

Wat genade en werken werkelijk van elkaar onderscheidt

De woorden genade en werken zijn pas bruikbaar wanneer hun plaats in het geheel duidelijk is. Twee gelovigen kunnen allebei zeggen dat God barmhartig is, dat bekering nodig is en dat goede daden ertoe doen. Toch kunnen zij sterk verschillen over wat schuld wegneemt, wie de Middelaar is en waarop vertrouwen rust. De vergelijking moet daarom minstens drie vragen onderscheiden: wat is de grond van redding, hoe ontvangt de mens die redding en welke levensverandering hoort daarbij?

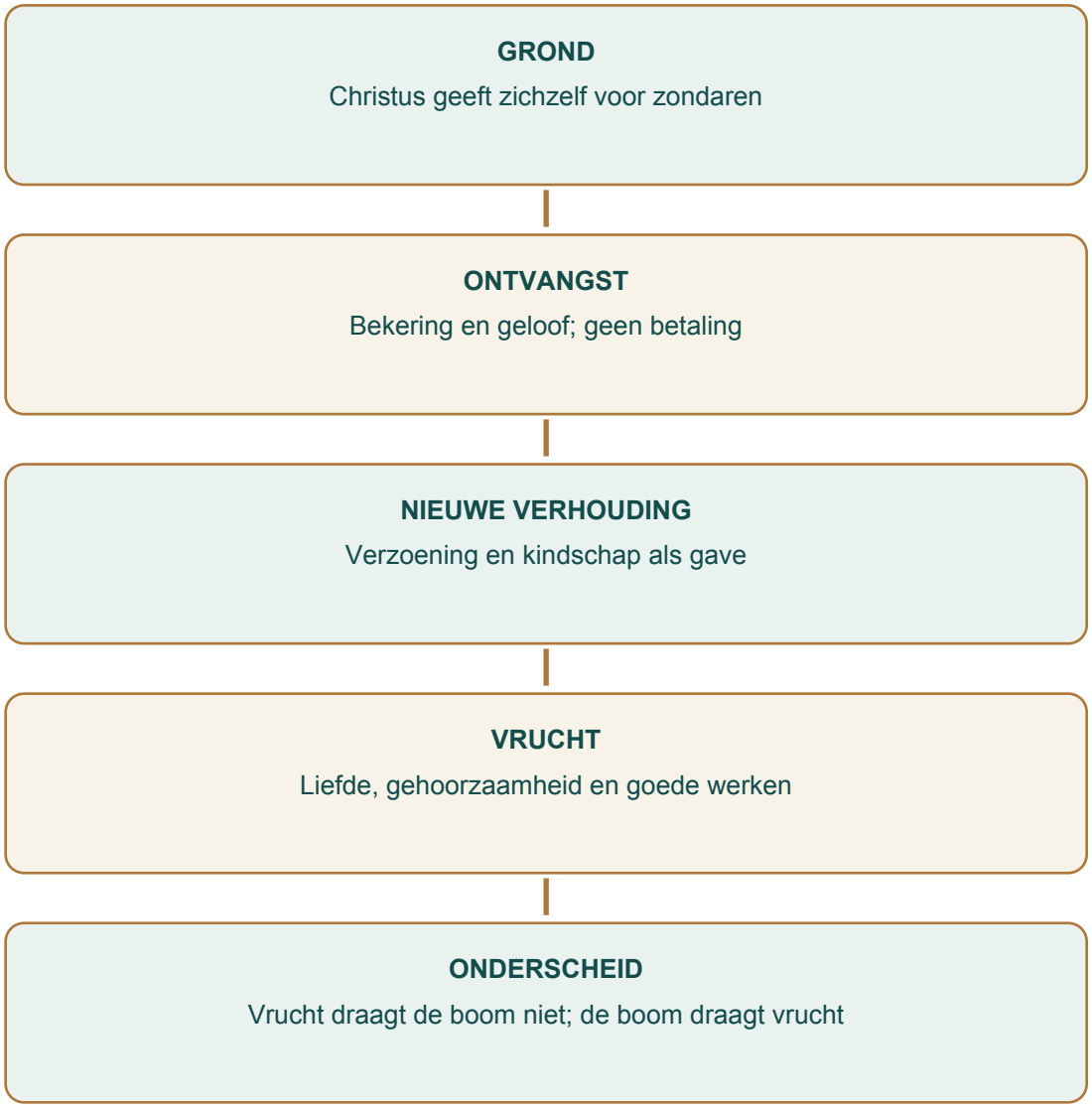
Het evangelische antwoord legt de grond buiten de mens: Christus' volbrachte werk. De ontvangst gebeurt door geloof, niet door morele winst waarmee God verplicht zou worden. De vrucht bestaat uit gehoorzaamheid, liefde en volharding. Efeziërs 2:8–10 en Titus 3:4–8 maken deze volgorde duidelijk. Een christen die meent met zijn nette levensstijl een plaats bij God te verdienen, spreekt de eigen verkondiging tegen, ook wanneer hij de juiste leerwoorden kent. [6]

De islamitische hoofdstroom verbindt geloof, bekering en gehoorzaamheid met Gods leiding en oordeel, onder zijn barmhartigheid. De verhouding tussen die elementen is niet in iedere school identiek. Het beslissende verschil met het evangelische model is niet dat Gods goedheid helemaal ontbreekt, maar dat een goddelijke Verlosser die de schuld door kruis en opstanding draagt wordt afgewezen. De plaats van Mohammed is het overbrengen en voorleven van leiding, niet het aannemen van de zonde van zijn volgelingen. [18] [23] [26]

Pastoraal moeten we bovendien leer en beleving onderscheiden. Een christen kan innerlijk leven alsof God een strenge boekhouder is; een moslim kan een diepe ervaring van vergeving beschrijven. Zulke ervaringen zijn werkelijk als ervaringen en verdienen aandacht. Zij beslissen niet zelfstandig welk verlossingsverhaal waar is. De evangelische uitnodiging blijft daarom gericht op Christus, niet op de bewering dat christenen altijd minder angst kennen. Haar kracht ligt in de belofte van een Redder op wie ook een angstige gelovige zich opnieuw mag richten.

INFOGRAPHIC / 2

De volgorde van evangelische genade



Een evangelisch theologisch schema; geen beschrijving van alle christelijke tradities of van iedere persoonlijke geloofsbeleving. [6] [7]

ESSAY / 29

Heilszekerheid, oordeel en nederigheid

Heilszekerheid heeft in evangelische tradities betrekking op Gods betrouwbaarheid en Christus' reddende werk. Zij is niet hetzelfde als onkwetsbaar zelfvertrouwen of de overtuiging dat iemands gedrag er nooit meer toe doet. Romeinen 8 spreekt krachtig over Gods trouw; 1 Johannes verbindt gemeenschap met God aan waarheid en liefde. Christenen verschillen over afval en volharding. Het is daarom zorgvuldiger de centrale grond van vertrouwen te beschrijven dan alle evangelischen één sluitend systeem van zekerheid toe te schrijven. [6]

Binnen de islam bestaan eveneens hoop op vergeving en vrees voor het oordeel. Het koranische spreken over rekenschap en weegschalen staat naast de oproep niet te wanhopen aan barmhartigheid. De hadith waarin niemand door eigen daden alleen wordt gered, maakt duidelijk dat zekerheid niet eenvoudig als een optelsom van prestaties kan worden beschreven. Tegelijk ontbreekt de evangelische grond van verbondenheid met de gekruisigde en opgestane Christus. Daar ligt voor dit essay het onderscheidende punt. [25] [26] [29]

Een christen moet voorzichtig spreken over de uiteindelijke bestemming van individuele mensen. Zijn opdracht is niet om persoonlijke dossiers van Gods oordeel te openen. Hij getuigt van Christus als Redder en neemt bijbelse waarschuwingen ernstig. Dat geeft hem geen vrijbrief tot minachting. Ook de uitspraak dat alle religieuze keuzes uiteindelijk hetzelfde betekenen, gaat verder dan de evangelische overtuiging toelaat. Nederigheid betekent hier dat men de reikwijdte van zijn kennis erkent en tegelijk helder spreekt over de ontvangen boodschap.

Voor gesprekken is het nuttig te vragen waarop iemand zijn vertrouwen werkelijk bouwt. Is dat een perfecte eigen vroomheid, het behoren tot de juiste groep, een overweldigende ervaring of Gods belofte? Christenen kunnen daarbij eerst zichzelf onderzoeken. Wie uit genade leeft, hoort minder reden te hebben zichzelf boven anderen te verheffen. De passende uitkomst is dankbaarheid, verantwoordelijkheid en uitnodiging. Een leer van zekerheid die hoogmoed, onverschilligheid of onrecht beschermt, wordt daarmee een tegenspraak van het evangelie dat zij beweert te verdedigen.

VERGELIJKINGSTABEL / 5

Genade, geloof en werken

De tegenstelling is niet genade tegenover een islam zonder barmhartigheid. Het onderscheid betreft vooral Christus' werk. [6] [25] [26] [29]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Probleem	Zonde, schuld en vervreemding van God.	Ongeloof, zonde en ongehoorzaamheid aan God.
Grond	Christus' verzoenend werk, ontvangen als gave.	Gods vergeving en barmhartigheid, zonder incarnatie of kruisverzoening.
Menselijk antwoord	Bekering en geloof; geloof is geen betaling.	Geloof, bekering en gehoorzaamheid onder Gods oordeel.
Goede werken	Noodzakelijke vrucht; niet de koopprijs van redding.	Werkelijk van belang; niet zonder Gods barmhartigheid reddend.
Vertrouwen	Gods trouw in Christus; verschillende visies op volharding.	Hoop op barmhartigheid en ernst van rekenschap.

ESSAY / 30

Gebed en de dagelijkse omgang met God

Islamitische spiritualiteit kent een duidelijk ritme van gebed, vasten, geven en gedenken. De salat verbindt lichaam, woorden, richting en gemeenschap. Daarnaast is er persoonlijke smeekbede en dhikr, het gedenken van God. Koran 13:28 verbindt dat gedenken met rust voor het hart. Koran 50:16 spreekt over Gods grote nabijheid; islamitische uitleg verbindt dit onder meer met zijn kennis en tegenwoordigheid, zonder daarmee lichamelijke inwoning of christelijke incarnatie te bedoelen. [27] [30]

Het is daarom een karikatuur te zeggen dat de God van iedere moslim alleen ver weg is en geen persoonlijke betrokkenheid kent. Koran 3:31 verbindt liefde tot God, het volgen van de boodschapper en Gods liefde en vergeving. De concrete religieuze beleving kan warm, plichtmatig, bevreesd of dankbaar zijn, net als bij christenen. Ervaring verschilt per persoon en gemeenschap. Een vergelijking van spiritualiteit moet ruimte geven aan die variatie zonder de inhoud van de gebeden onbelangrijk te verklaren. [30]

De evangelische spiritualiteit richt zich door Christus in de Geest tot de Vader. Jezus leert zijn leerlingen het Onze Vader; Johannes 15 spreekt over blijven in hem. Bijbellezen, gebed, samenkomst, doop, avondmaal, dienen en belijden zijn manieren waarop die verhouding wordt gevoed. Evangelische gemeenten verschillen in liturgie en geestesgaven. De kern ligt niet in een bepaald muziekgenre of een verplicht gevoelsniveau, maar in verbondenheid met Christus en gehoorzaamheid die uit ontvangen genade groeit. [6] [7]

De vergelijking vraagt dus naar meer dan de intensiteit van een ervaring. Tot wie wordt gebeden? Welke weg tot God wordt beleden? Wat betekent vergeving? Welke gemeenschap en verantwoordelijkheid ontstaan? Een christen kan de discipline van een moslim waarderen zonder zijn eigen belijdenis op te geven. Een moslim kan christelijke liefde bewonderen zonder de incarnatie te aanvaarden. Het wezenlijke verschil blijft de christologische toegang tot God. De overeenkomst ligt in de erkenning dat een overtuiging pas geleefd geloof wordt wanneer zij het dagelijkse bestaan raakt.

ESSAY / 31

Soefisme: de veelvormigheid van islamitische mystiek

Soefisme is geen eenvoudig afzonderlijk geloof naast de islam. Het omvat uiteenlopende tradities van geestelijke vorming, ascese, gedenken, meesterschap en liefde tot God. Sommige vormen zijn nauw met islamitische rechtspraktijk en theologie verbonden; andere gebruiken taal die buitenstaanders als grensoverschrijdend ervaren. Ordes, lokale gebruiken en theoretische scholen verschillen. Wie één gedicht over eenheid rechtstreeks tot de officiële overtuiging van alle soefi's maakt, verliest deze verscheidenheid uit het oog.

Het aangeleverde artikel van Miller en Guijt biedt bruikbare thema's: de zoektocht naar nabijheid, het belang van geestelijke oefening en de spanning tussen wet en ervaring. Sommige algemene oordelen vragen echter correctie. Niet ieder soefisme is pantheïsme, waarin God en wereld samenvallen. Evenmin verwerpen alle soefi's de geboden. Al-Ghazali is juist een belangrijk voorbeeld van de verbinding tussen juridische geleerdheid, theologie, ethiek en mystieke vorming binnen een soennitisch kader. [1] [31]

Al-Ghazali, die rond het midden van de elfde eeuw werd geboren en in 1111 stierf, blijft van belang omdat hij de innerlijke gerichtheid van religie serieus neemt zonder eenvoudig iedere wet achter zich te laten. Zijn levensverhaal en geschriften tonen een zoektocht naar zekerheid en zuivering van het hart. De hedendaagse studie van Frank Griffel plaatst zijn denken in een veel complexere intellectuele omgeving dan een tegenstelling tussen koud wetticisme en vrije mystiek doet vermoeden. [31]

Vanuit evangelisch perspectief wordt soefisme uiteindelijk getoetst aan Christus, Schrift en genade. Een christen kan ascetische toewijding en aandacht voor innerlijke oprechtheid waarderen en toch fundamentele theologische kritiek hebben. Hij moet dan aangeven welke opvatting hij beoordeelt: godsleer, mensbeeld, gezag van de meester of weg tot verlossing. Een intense mystieke ervaring kan niet op zichzelf de waarheid van een leer bewijzen. Omgekeerd mag men uit een onbekende ervaring niet zonder verdere grond een diagnose van demonische beïnvloeding afleiden.

ESSAY / 32

Universeel soefisme en de belofte van één kern

Een bijzondere ontwikkeling is het universele soefisme dat met Hazrat Inayat Khan verbonden is. Deze muzikant en leraar, die leefde van 1882 tot 1927, bracht in de twintigste eeuw een beweging naar het Westen waarin liefde, harmonie en schoonheid centrale woorden zijn. De Nederlandse Soefi Beweging presenteert deze benadering als een weg die de geestelijke kern van verschillende religies erkent. Zij moet worden onderscheiden van alle vormen van islamitisch soefisme alsof die hetzelfde programma zouden delen. [32]

De aantrekkingskracht is begrijpelijk. Religieuze strijd roept verlangen op naar een diepere eenheid. Mensen herkennen verwante ervaringen van stilte, verwondering, zelfovergave en morele verandering. Het kan waardevol zijn zulke herkenning te onderzoeken. Toch is de conclusie dat alle religies in hun diepste kern dezelfde waarheid leren zelf een religieuze en filosofische stelling. Zij is geen neutrale waarneming die boven de verschillende tradities zweeft. Een vergelijkbaar gevoel kan binnen zeer verschillende overtuigingen worden uitgelegd.

Voor een evangelische christen zijn kruis en opstanding geen uiterlijke symbolen die na de ontmoeting met een algemene mystieke kern achtergelaten kunnen worden. Zij behoren tot de inhoud van Gods reddende handelen. Ook een klassieke moslim kan bezwaar hebben tegen een universele benadering die specifieke waarheidsaanspraken van Koran en profeet relativeert. Het is daarom onjuist te doen alsof vooral orthodoxe christenen het gesprek bemoeilijken en de werkelijke islam vanzelf met alle religies samenvloeit.

Het aangeleverde artikel stelt terecht de vraag of religieuze ervaring voldoende grond voor waarheid is. [1] Het antwoord kan scherper worden geformuleerd zonder alle soefi's gelijk te maken. Vragen zijn: wordt God persoonlijk en onderscheiden van de schepping verstaan, welke betekenis heeft zonde en welke weg wordt tot verzoening geboden? Vervolgens kan de christen zijn eigen antwoord geven. Hij hoeft menselijke geestelijke honger niet te ontkennen om te belijden dat die honger volgens hem zijn beslissende antwoord vindt in de persoon en het werk van Jezus Christus.

ESSAY / 33

Christelijke innerlijkheid en onderscheiding

Evangelische spiritualiteit hoeft niet oppervlakkig of uitsluitend verstandelijk te zijn. De Bijbel spreekt over gebed, stilte, vreugde, verdriet, de vrucht van de Geest en liefde die het hart raakt. Tegelijk is de ervaring niet haar eigen hoogste rechter. Een overweldigend moment kan door verwachtingen, groepsdynamiek en levensomstandigheden worden beïnvloed. De christelijke vraag luidt daarom niet alleen wat iemand heeft gevoeld, maar ook hoe de ervaring zich verhoudt tot Christus, waarheid en de manier waarop iemand anderen behandelt. [6]

Het Nieuwe Testament verbindt de Geest met het belijden van Jezus, liefde en een vernieuwd leven. Galaten 5 noemt vrucht die in relaties zichtbaar wordt; 1 Korintiërs 13 relativeert indrukwekkende gaven zonder liefde. Dat geeft een toets die zowel koude orthodoxie als geestelijke zelfverheffing raakt. Een christen kan de juiste leer herhalen en toch hard zijn. Hij kan ook diepe ontroering kennen zonder verantwoordelijkheid te nemen. Geen van beide is het doel van de evangelische weg.

In vergelijking met mystieke islamitische tradities bestaan overeenkomsten in oefening: herhaling, aandacht, discipline en het zoeken van zuivering. De inhoudelijke duiding verschilt echter. Christelijk gebed rust volgens deze visie op ontvangen kindschap door Christus; het maakt de mens niet geleidelijk tot een deel van Gods wezen. Het onderscheid tussen Schepper en schepsel blijft bestaan, terwijl gemeenschap met God werkelijk mogelijk wordt geacht. De eenheid met Christus is geen simpele opheffing van persoonlijke identiteit.

Een gezonde praktijk verenigt Bijbellezen, eerlijke gebeden, gemeenschap en concrete liefde. Wie geestelijk droog staat, hoeft niet te bewijzen dat hij een bijzondere ervaring kan opwekken. Wie enthousiast is, hoeft zijn ervaring evenmin te verbergen, maar mag haar toetsen. Deze houding helpt ook in interreligieuze gesprekken: luister naar wat de ander werkelijk beleeft, vermijd snelle psychologische of bovennatuurlijke diagnoses en bespreek vervolgens de theologische uitleg. Ervaring verdient aandacht; zij vervangt het gesprek over waarheid niet.

VERGELIJKINGSTABEL / 6

Spiritualiteit en onderscheiding

Praktijk en beleving verschillen per persoon. Een ervaring beslist niet zelfstandig over de waarheid van een leer. [27] [30] [31] [32]

Onderwerp	Christendom: evangelische kern	Islam: gangbare kern
Gebed	Door Christus in de Geest tot de Vader.	Salat en persoonlijke smeekbede tot de ene God.
Oefening	Schrift, gebed, gemeenschap, avondmaal en dienen.	Zuilen, Koranlezing, geven, vasten en gedenken.
Innerlijkheid	Kindschap, liefde en vrucht van de Geest.	Oprechtheid, ihsan en nabijheid; diverse mystieke tradities.
Mystiek	Eenheid met Christus zonder opgaan in Gods wezen.	Soefisme is veelvormig; niet ieder soefisme is pantheïsme.
Toets	Christus, Schrift en liefdevolle verantwoordelijkheid.	Koran, profetisch voorbeeld en de eigen uitlegtraditie.

ESSAY / 34

Geweldsteksten zonder selectieve lezing

Religieuze teksten over strijd vragen ernstige aandacht. Koran 9:5 bevat een gewelddadige opdracht in een context van conflicten en verdragen. Het vers mag niet worden verzwegen. Het moet evenmin los van 9:4, over het respecteren van niet-geschonden overeenkomsten, en 9:6, over bescherming en veilig geleide, worden gebruikt alsof er geen context bestaat. Hoe die context de blijvende rechtsregel bepaalt, is vervolgens een interpretatievraag waarover moslimgeleerden niet altijd hetzelfde oordelen. [36]

Andere passages begrenzen strijd of openen de weg tot vrede. Koran 2:190 verbiedt overschrijding bij het vechten tegen wie de gemeenschap bestrijdt; 8:61 spreekt over het aanvaarden van vrede wanneer de ander daartoe geneigd is. Koran 2:256 is een belangrijke tekst in gesprekken over dwang en geloof. Het bestaan van deze verzen lost alle historische en juridische problemen niet op. Het verhindert wel de methode waarin uitsluitend één gewelddadig vers wordt aangehaald en iedere andere tekst vooraf als misleiding geldt. [36]

De christelijke lezer heeft ook eigen moeilijke bronnen. Het Oude Testament bevat oorlogen en oordelen; kerkgeschiedenis kent kruistochten, vervolging en gedwongen bekering. Evangelische christenen moeten uitleggen hoe zij deze teksten en daden beoordelen vanuit de komst van Christus en het nieuwe verbond. Jezus' vijandsliefde en weigering zijn zending met het zwaard te verdedigen zijn dan centraal. Dat is geen excuus om oudtestamentische vragen te ontwijken, maar een expliciete interpretatieve keuze waarvoor argumenten gegeven moeten worden. [6]

Het wezenlijke gesprek vraagt welke voorschriften door wie, tegenover wie en onder welke voorwaarden worden toegepast. Ook de vraag wie bevoegdheid heeft om geweld te gebruiken kan niet worden overgeslagen. Een hedendaagse gelovige is geen automatisch verlengstuk van iedere historische oorlogstekst. Vanuit evangelisch perspectief moet geloofsgetuigenis vrij van dwang zijn. Juist wie de overtuiging van de ander kritisch bevraagt, behoort diens veiligheid, menswaardigheid en vrijheid om te antwoorden te beschermen.

David Wood, extremisme en islamitische tegenstemmen

Het artikel van David Wood confronteert de lezer met harde teksten en gewelddadige praktijken. Dat is een legitieme aanleiding tot onderzoek. Zijn sterkste bijdrage is de weigering ieder probleem bij voorbaat als louter cultureel af te doen. Toch gaat de conclusie dat de meest gewelddadige beweging daarom zonder meer de ware islam vertegenwoordigt verder dan de beschikbare redenering toelaat. Religieuze tradities kennen uitlegmethoden, gezagsvragen en interne kritiek. Ook een letterlijke selectie kan selectief zijn. [3]

De Open Letter to al-Baghdadi uit 2014 is een belangrijke primaire tegenstem. De betrokken moslimgeleerden bestrijden onder meer het doden van onschuldigen, gedwongen bekering en verschillende misbruiken van de zogenoemde Islamitische Staat. Zij voeren hun kritiek vanuit islamitische bronnen en interpretatieregels. De brief bewijst niet dat alle rechtsvragen opgelost zijn of alle ondertekenaars in ieder opzicht met moderne liberale opvattingen overeenstemmen. Hij weerlegt wel de bewering dat principiële islamitische kritiek op dit geweld niet bestaat. [34]

Ook de Amman Message verzet zich tegen willekeurige uitsluiting van andere moslims. Zulke initiatieven mogen kritisch worden onderzocht op inhoud en uitvoering. Een christelijke auteur hoeft niet alle problemen met klassieke regels over oorlog, ondergeschikte groepen of geloofsafval opgelost te verklaren. Hij moet wel dezelfde bewijslast aanhouden wanneer hij over intenties spreekt: niet zonder bewijs aannemen dat elke vreedzame uitleg bedrog is en dat alleen de extremist eerlijk leest. [33]

De evangelische positie kan daardoor tegelijk duidelijk en rechtvaardig zijn. Geweld tegen onschuldigen en geloofsdwang worden afgewezen; moeilijke islamitische teksten blijven bespreekbaar; moslims die geweld afwijzen worden niet eerst uit hun eigen religie verbannen. Wood is een apologetische gesprekspartner, geen onbetwistbare scheidsrechter over iedere moslim. De christen wordt aan Christus getoetst en behoort daarom ook zijn eigen polemiek te onderzoeken. De liefde tot waarheid verdraagt kritische vragen, maar niet de gemakzucht waarmee miljoenen verschillende mensen tot één vijandig motief worden teruggebracht.

Waardigheid, gezin en vrijheid van geweten

Beide tradities bevatten taal over de waarde van de mens, verantwoordelijkheid en gemeenschapsleven. Koran 49:13 beschrijft mensen als volken en stammen die elkaar leren kennen en legt het accent op vroomheid in plaats van afkomst. Christenen verbinden menselijke waardigheid met de schepping naar Gods beeld en met de reikwijdte van Gods liefde. Deze aanknopingspunten zijn belangrijk, maar maken alle concrete opvattingen over gezag, gezin en vrijheid nog niet identiek. [37] [6]

Verschillen rond mannen en vrouwen moeten met zorg worden onderzocht. Religieuze teksten, juridische tradities, plaatselijke cultuur en persoonlijke praktijk vallen niet samen. Het is geen goede methode uitsluitend een ideale christelijke huwelijksvisie naast het ergste islamitische misbruik te plaatsen. Het is evenmin zorgvuldig om bestaande ongelijkheden onbespreekbaar te maken uit angst iemand te beledigen. Vragen naar wederkerigheid, veiligheid, onderwijs, partnerkeuze en verantwoordelijkheid behoren in beide gemeenschappen gesteld te kunnen worden.

Vanuit evangelisch perspectief is gewetensvrijheid wezenlijk voor geloofsgetuigenis. Een gedwongen belijdenis is geen vertrouwensrelatie met Christus. De kerk moet de vrijheid verdedigen van christenen, moslims en anderen om te geloven, niet te geloven, vragen te stellen en van overtuiging te veranderen. De Lausanne-verklaring verbindt evangelisatie met verantwoordelijkheid en aandacht voor vrijheid. Christenen hebben die norm niet altijd nageleefd; erkenning daarvan hoort bij een geloofwaardig pleidooi. [8]

De menselijke waardigheid van de gesprekspartner hangt niet af van de uitkomst van het debat. Ook bij een diepgaand verschil over Christus blijft de ander een naaste. Dat vraagt concrete omgangsvormen: geen bedreiging, geen groepsvernedering en geen gebruik van kwetsbare persoonlijke informatie als religieus wapen. Deze houding maakt kritiek niet zwakker. Zij verhindert dat de christen in zijn verdediging van het evangelie een gedrag vertoont dat de liefde van dat evangelie onzichtbaar maakt.

Getuigen zonder dwang of verborgen agenda

Een evangelische christen wil niet slechts verschillen inventariseren, maar van Christus getuigen. Dat verlangen moet eerlijk worden uitgesproken. Een gesprek onder het mom van vriendschap waarin de ander alleen als project wordt behandeld, beschadigt vertrouwen. Werkelijke belangstelling vraagt dat men luistert naar iemands eigen geloof, familiegeschiedenis, vragen en twijfels. Getuigenis kan duidelijk zijn zonder manipulatief te worden; een uitnodiging blijft een uitnodiging wanneer een weigering wordt gerespecteerd.

Een bruikbaar gesprek begint vaak met gedeelde vragen: hoe ken je God, wat doe je met schuld, wat betekent vergeving en wie is Jezus? Daarna kunnen concrete teksten worden gelezen. Het is beter één passage nauwkeurig te bespreken dan tientallen verzen als wapens af te vuren. Vraag wat de ander onder Zoon, openbaring of genade verstaat. Leg vervolgens de eigen betekenis uit. Veel schijnovereenstemming en schijnconflict ontstaat doordat dezelfde woorden ongemerkt verschillende inhoud dragen.

A Common Word uit 2007 zoekt gesprek rond liefde tot God en de naaste. Christenen kunnen dat aanknopingspunt waarderen zonder te verklaren dat de Drie-eenheid, menswording en verzoening daarmee niet langer tellen. De verklaring is een mosliminitiatief dat laat zien dat een uitnodiging tot vreedzame ontmoeting vanuit islamitische overtuiging mogelijk is. Zij is geen gezamenlijk geloofsdocument dat alle betrokken tradities tot één religie maakt. [35]

De houding van 1 Petrus 3:15–16, met verantwoording, zachtmoedigheid en respect, is een passende christelijke norm. Ook grenzen horen daarbij: een gesprek kan worden onderbroken wanneer het onveilig wordt of alleen nog om vernedering draait. Gebed voor de ander mag geen vervanging worden voor goed luisteren en betrouwbare informatie. Het doel is niet een gewonnen woordenstrijd, maar een waarachtig getuigenis waarin de gesprekspartner vrij blijft en de inhoud van het evangelie herkenbaar wordt.

Samen teksten lezen: een werkbare methode

Begin een gezamenlijke lezing met een beperkte vraag. Bijvoorbeeld: wat zegt deze passage over Jezus' identiteit, of welke plaats krijgen vergeving en handelen? Lees vervolgens meer dan één losse zin. Bij Koran 9:5 horen de omliggende verzen; bij Efeziërs 2:8–9 hoort ook vers 10; bij Johannes 14 hoort de identificatie van de Trooster als Geest. Deze eenvoudige discipline voorkomt dat de conclusie al in de selectie wordt verstopt. [36] [6]

Noteer daarna drie niveaus: wat staat er, hoe legt de eigen traditie het uit en wat vind ik daar zelf overtuigend of moeilijk aan? Die niveaus mogen elkaar raken, maar niet stilzwijgend samenvallen. Een vertaler kan verduidelijkende woorden toevoegen; een jurist kan uit meerdere teksten een regel afleiden; een prediker kan een pastorale toepassing maken. Dat zijn verschillende handelingen. De lezer moet kunnen herkennen welk soort uitspraak hij beoordeelt.

Gebruik de aangeleverde artikelen vervolgens als gesprekspartners. White helpt vragen naar het godsbegrip te scherpen; Groothuis richt aandacht op Jezus' argumentatie; Habermas opent historische vragen; Miller en Guijt bespreken mystiek; Wood confronteert met geweld, interpretatie en de vergelijking van Jezus en Mohammed. Geen auteur vervangt de primaire bronnen of neemt de verantwoordelijkheid van de lezer weg. Ook een schrijver met wie men instemt kan overdrijven, een onjuiste generalisatie maken of een tegenargument onvoldoende behandelen. [1] [2] [3] [4] [5] [41]

Sluit een bijeenkomst af met een heldere tussenstand: waarover zijn wij het eens, waarover verschillen wij en welke bron moeten wij nog controleren? Het is aanvaardbaar een vraag open te laten. Een eerlijke onopgeloste kwestie is beter dan een schijnantwoord. Vanuit evangelisch perspectief is vertrouwen op God geen reden om onderzoek te vrezen. Wie waarheid zoekt, kan luisteren, zorgvuldig citeren en eigen formuleringen verbeteren. Juist die bereidheid maakt duidelijk dat het gesprek niet uitsluitend om groepsloyaliteit gaat.

INFOGRAPHIC / 3

Van tekst naar een eerlijk gesprek



Redactionele leesmethode bij hoofdstuk 38. De methode vervangt het inhoudelijke oordeel niet.

ESSAY / 39

Jezus of Mohammed: de historische vergelijking verdiept

David Woods artikel Jezus of Mohammed? vraagt waarom men de ene religieuze aanspraak geloofwaardiger zou vinden dan de andere. Zijn vergelijking omvat bronnen, moraal, wonderen en onderlinge bevestiging. Daarmee brengt hij waardevolle vragen samen die in een los debat gemakkelijk versnipperd raken. De Nederlandse vertaling van Gerard Feller wordt in deze aangevulde uitgave als zesde aangeleverde artikel verwerkt. De auteur schrijft apologetisch: zijn doel is het verdedigen van het christelijk geloof. Dat doel ontslaat de lezer niet van bronkritiek. [41]

Een eerste correctie betreft de uitspraak dat de Koran niets expliciets over Mohammed zegt. Koran 33:40 noemt hem wel degelijk bij naam. Dat de Koran geen doorlopende levensbeschrijving geeft, is een andere en juiste constatering. Evenmin zijn alle nieuwtestamentische boeken door ooggetuigen geschreven in een betekenis waarover historici het eens zijn. Lukas 1:1–4 onderscheidt de overlevering van ooggetuigen van het eigen ordenende onderzoek. De onderlinge afhankelijkheid van de synoptische evangeliën verhindert ook dat elk gedeeld bericht als een volledig onafhankelijk getuigenis wordt geteld. [23] [6] [9]

Woods nadruk op de latere redactie van belangrijke islamitische levensbeschrijvingen blijft relevant. Er bestaat een aanzienlijke afstand tussen Mohammeds leven en de klassieke vorm van veel verhalende bronnen. Die afstand maakt onderzoek naar overdracht nodig; zij bewijst niet dat alle herinnering pas toen ontstond of willekeurig werd uitgevonden. Omgekeerd moeten christenen onderscheid blijven maken tussen een vroege brief, een late kopie ervan en een overlevering die een latere auteur aan een ooggetuige toeschrijft. Dezelfde vragen naar datum, genre en afhankelijkheid horen bij beide tradities. [10] [11] [13]

De evangelische conclusie hoeft door die precisie niet te verdwijnen. De verkondiging van Jezus' kruis en opstanding is aantoonbaar vroegchristelijk en gaat ruim aan de Koran vooraf. Wie haar vanuit een latere openbaring corrigeert, moet het gezag van die correctie verantwoorden. Dat is een krachtiger argument dan de absolute tegenstelling tussen christelijke bronnen zonder problemen en islamitische bronnen zonder historische waarde. Een betrouwbare apologetiek kan verschillen in bewijskracht benoemen zonder de onzekerheden van haar eigen bronnen te verbergen.

ESSAY / 40

Huwelijk, macht en de morele betekenis van een voorbeeld

Wood stelt indringende vragen over huwelijk, seksualiteit en profetisch gezag. Zulke onderwerpen mogen worden onderzocht omdat een religieus voorbeeld invloed heeft op de morele verbeelding van zijn volgelingen. De passende methode is evenwel niet het verzamelen van schokkende verhalen zonder onderscheid in bronkwaliteit. Eerst moet duidelijk worden wat de Koran zegt, wat een hadith vermeldt en wat een latere verteller daarover reconstrueert. Daarna volgt de vraag welke norm hedendaagse gelovigen eraan verbinden. [41]

Sahih al-Bukhari 5133 vermeldt een huwelijksverbintenis met Aisha op zesjarige leeftijd en het begin van de huwelijksgemeenschap op negenjarige leeftijd. Het aangeleverde artikel schuift deze twee momenten in zijn samenvatting in elkaar. Dat detail verdient correctie, zonder de ernstige ethische vraag te ontwijken. De overlevering bestaat en heeft gezag binnen de soennitische traditie; haar opname in een gezaghebbende verzameling is niet hetzelfde als onafhankelijke historische verificatie. Vanuit de hier verdedigde christelijke ethiek zijn bescherming van kinderen, lichamelijke integriteit en vrije verantwoordelijkheid zwaarwegend. Historische gebruikelijkheid is op zichzelf geen voldoende morele rechtvaardiging. [43]

Koran 33:37 bespreekt het huwelijk met de vroegere vrouw van Zayd en geeft daarbij een uitleg over adoptieverhoudingen. Het vers vertelt niet alle intieme bijzonderheden uit Woods reconstructie. Die mogen dus niet als koranische feiten worden opgevoerd. Koran 33:50 bevat bijzondere bepalingen voor de profeet en spreekt ook over vrouwen in onvrije verhoudingen. Dat maakt vragen naar macht, gelijkwaardigheid en de verhouding tussen openbaring en persoonlijk belang legitiem. Het bewijst niet zonder verdere argumenten welke innerlijke motieven iedere betrokkene had. [42]

De christelijke toets kan worden ontleend aan Jezus' spreken over trouw, de waardigheid van kwetsbaren en dienen in plaats van beheersen: Mattheüs 19:3–9 en Markus 10:42–45. Zij moet ook gelden voor christelijke leiders die geestelijk gezag voor hun eigen voordeel gebruiken. Het doel is geen vernedering van moslims door associatie met ieder historisch bericht. De vraag is welk voorbeeld navolging verdient en hoe een gemeenschap misbruik voorkomt. Kritiek wordt geloofwaardiger wanneer zij concrete normen benoemt en die zonder uitzondering ook op de eigen kring toepast. [6]

Geloofsafval en de grens van religieuze macht

Een scherpe vraag uit Jezus of Mohammed? betreft de vrijheid om een religie te verlaten. Bukhari 6922 bevat een aan Mohammed toegeschreven bevel om iemand die zijn religie verandert te doden. De overlevering bespreekt daarnaast een verschil over verbranden als straf. De ernst van de tekst kan niet worden weggenomen door slechts op algemene vriendelijkheid te wijzen. Er staat een gewelddadig voorschrift dat uitleg en morele beoordeling vraagt. Dat vaststellen is iets anders dan iedere moslim als uitvoerder ervan beschouwen. [44]

De stap van deze tekst naar een algemene regel voor iedere plaats en tijd vraagt echter aanvullende juridische redenering. Gaat het volgens een uitleg om persoonlijke overtuiging, openbare opstand, verraad of een combinatie? Welke overheid wordt bevoegd geacht, welke voorwaarden gelden en hoe worden andere teksten gewogen? Woods artikel presenteert een zeer ruime conclusie. Die conclusie mag niet zonder onderzoek in een uitspraak over alle hedendaagse moslims worden veranderd. Een tekst, een rechtsleer en iemands persoonlijke overtuiging zijn niet hetzelfde.

Koran 2:256 en de passages over verdragen en bescherming uit soera 9 blijven deel van het gesprek. Ook een beroep op intrekking beslist niet vanzelf dat iedere vredestekst door een strijdtekst buiten werking is gesteld. Daarvoor moeten juist de uitlegregels, chronologie en reikwijdte worden verdedigd. De islamitische tegenstemmen die eerder zijn besproken, tonen dat verschillende conclusies vanuit religieuze argumentatie mogelijk zijn. Daarmee is de spanning niet opgelost, maar evenmin mag zij worden vereenvoudigd tot de stelling dat ieder vreedzaam antwoord noodzakelijk bedrog is. [36] [33] [34]

De evangelische norm van deze uitgave is duidelijk: geloofsverandering mag geen grond zijn voor geweld. Ook christelijke gemeenschappen moeten die vrijheid beschermen. Het Nieuwe Testament kent kerkelijke vermaning en grenzen aan gemeenschap, maar dat geeft de kerk geen opdracht om iemand wegens ongeloof te executeren. Geloofsgetuigenis nodigt uit en waarschuwt; het dwingt geen belijdenis af. Een christen behoort daarom op te komen voor de vrijheid van een moslim die christen wordt én voor die van een christen die zijn geloof verlaat, hoe pijnlijk hij die laatste keuze ook vindt. [6] [8]

Openbaring toetsen: wonder, ontroering en getuigenis

Wood vergelijkt de christelijke aanspraak op de opstanding met islamitische argumenten voor de Koran. Hij heeft een belangrijk punt wanneer hij vraagt of bewondering voor taal voldoende bewijs van goddelijke inspiratie vormt. Literaire schoonheid kan iemand overtuigen of raken; zij is niet automatisch een voor iedereen controleerbare demonstratie van goddelijke herkomst. Tegelijk omvat islamitische argumentatie meer dan een losse esthetische voorkeur. Een eerlijke beoordeling vraagt de volledige redenering te onderzoeken in plaats van bij voorbaat iedere religieuze ervaring als louter smaak af te doen. [41]

Koran 29:50–51 verwijst tegenover een vraag om tekenen naar de geopenbaarde Schrift. Het is te absoluut om daaruit af te leiden dat islamitische bronnen nergens andere wonderen kennen. Koran 54:1 spreekt over het splijten van de maan, een passage die in de islamitische traditie vaak met een teken in Mohammeds tijd wordt verbonden. De interpretatie en historische onderbouwing daarvan vragen afzonderlijk onderzoek. Men kan de christelijke opstanding verdedigen zonder de islam eerst ten onrechte tot een religie zonder enig ander wonderverhaal te maken. [46]

Ook verhalen over Mohammeds eerste ervaringen moeten nauwkeurig worden gelezen. Bukhari 3 beschrijft angst, de steun van Khadija en de duiding door Waraqa. Angst alleen bewijst geen demonische oorsprong; ook bijbelse roepingsverhalen kennen ontsteltenis. Bukhari 5765 vertelt over betovering en ervaringen die niet met de werkelijkheid overeenkwamen. Dat roept binnen een leer van profetische betrouwbaarheid vragen op, maar bewijst zonder verdere argumenten niet dat iedere overgebrachte openbaring onbetrouwbaar is. Historische verhalen mogen niet als basis voor een medische diagnose achteraf worden gebruikt. [45]

Voor de evangelische beoordeling blijft de inhoud beslissend: sluit de boodschap aan bij Christus zoals het apostolische getuigenis hem verkondigt? Daarnaast vraagt het opstandingsargument naar de ouderdom en aard van getuigenissen en naar mogelijke verklaringen. De bekering van Paulus is relevant; de bewering dat van iedere apostel betrouwbaar bekend is dat hij voor een persoonlijk geverifieerde opstanding stierf gaat te ver. Oprechtheid is bovendien niet hetzelfde als waarheid. De christen mag de opstanding de beste verklaring achten, maar hoort de stappen van zijn argument zichtbaar te houden. [6] [5]

Het islamitische dilemma als argument onderzocht

Een belangrijk slotargument van Wood betreft de verhouding tussen de Koran en eerdere openbaring. Zijn redenering luidt in hoofdzaak: als de Koran het bestaande evangelie bevestigt, bevestigt hij een boodschap die zijn eigen leer over Jezus tegenspreekt. Als dat evangelie vervalst is, ontstaat de vraag waarom de Koran er met gezag naar verwijst. Dit is een serieus probleem voor een ongedifferentieerde uitspraak dat iedere christelijke tekst waardeloos is. Het dwingt tot duidelijkheid over welke Schrift wordt bevestigd en wat die bevestiging betekent. [41]

Koran 5:47 roept de mensen van het evangelie op te oordelen naar wat God daarin geopenbaard heeft. Dat is een concrete aanleiding om te vragen welke inhoud voor hen herkenbaar en beschikbaar was. De christen kan wijzen op vóór-islamitische getuigen van het evangelie en de Paulusbrieven, waarin Jezus' kruis en bijzondere identiteit al centraal staan. De theorie dat deze kern pas na Mohammed is ingevoegd, past daar niet bij. Een beroep op vervalsing moet daarom tijd, plaats, omvang en handschriftelijk bewijs benoemen. [47] [13]

De tegenwerping van een moslim kan zijn dat de bevestiging de oorspronkelijke goddelijke boodschap betreft en niet iedere bestaande christelijke uitleg of iedere regel van een tekstverzameling. Koran 5:48 kent de Koran bovendien een toetsende positie toe. Dat antwoord is niet automatisch bewezen, maar het voorkomt dat Woods dilemma zonder bespreking van de uitgangspunten als een zuiver logische vernietiging wordt gepresenteerd. Ook de uitspraak dat niemand Gods woorden kan veranderen in 6:115 moet worden uitgelegd: gaat het over Gods besluit en waarheid, over tekstbewaring of over beide? [22] [47]

Het evangelische bezwaar kan na die nuancering blijven staan. Een correctie die het centrum van een vroegere boodschap omkeert, vraagt sterke gronden. De christen acht het vroege apostolische getuigenis over Jezus doorslaggevend en aanvaardt de koranische herinterpretatie niet. De waarde van het dilemma ligt vooral in de vragen die het afdwingt; de conclusie rust mede op tekstuitleg en historische argumentatie. Een zorgvuldig opgebouwd bezwaar is bruikbaarder dan de belofte dat één formule ieder gesprek onmiddellijk beëindigt.

Waarom Christus beslissend blijft

Na de aanvullende vergelijking komt de kernvraag scherper in beeld: welk gezag verdient vertrouwen? Historische ouderdom, moreel voorbeeld, tekenen en onderlinge samenhang kunnen elk bijdragen aan een oordeel. Geen enkel onderdeel mag ongemerkt al het werk doen. Een aantrekkelijk karakter bewijst niet zelfstandig een wonder; een wonderverhaal rechtvaardigt niet automatisch iedere leer; een vroege bron is niet enkel door haar datum onfeilbaar. De evangelische beoordeling verbindt deze vragen met de persoon van Christus en het geheel van het apostolische getuigenis.

Wood vraagt terecht om een inhoudelijke keuze in plaats van de gedachte dat tegenstrijdige aanspraken in dezelfde betekenis allemaal waar kunnen zijn. Jezus' goddelijke identiteit, kruis en opstanding zijn geen verwisselbare bijzaken. De christelijke overtuiging is dat juist daarin God zich reddend bekendmaakt. De islam eert Jezus, maar geeft deze kern een andere uitleg. Het christelijke antwoord is daarom niet alleen dat een andere leraar tekortschoot. Het is positief: in Christus wordt verzoening aangeboden die de zondaar zichzelf niet kan verschaffen. [41] [6]

Dat positieve middelpunt beschermt tegen een apologetiek die van een verzameling aanklachten moet leven. Zelfs een vernietigende kritiek op een religieuze leider zou op zichzelf de waarheid van het christendom nog niet bewijzen. Het evangelie vraagt zijn eigen argumentatie en getuigenis. Omgekeerd maken fouten van christenen Jezus' onderwijs niet automatisch onwaar. Dezelfde logische discipline die overhaaste islamitische kritiek begrenst, moet daarom ook overhaaste christelijke conclusies begrenzen. Waarheidsliefde vraagt dat wij geen voordeel zoeken in een redenering die wij bij de ander zouden afwijzen.

Voor navolging betekent dit dat de christen Christus niet alleen als debatonderwerp behandelt. Diens liefde voor vijanden, zorg voor kwetsbaren en afwijzing van zelfverheffing worden ook een toets voor de verdediger van het geloof. De moslim is geen dossier met bezwaren, maar een mens met een geschiedenis en geweten. Een heldere belijdenis kan samengaan met blijvende vriendschap en vrijheid. Vanuit evangelisch perspectief is dat geen concessie aan relativisme, maar een passend gevolg van de genade waarvan men zegt te leven.

Overeenkomsten en onophefbare verschillen

Er zijn echte overeenkomsten: spreken over één Schepper, openbaring, gebed, verantwoordelijkheid, vergeving en oordeel. Jezus en Maria hebben in beide tradities betekenis, al is die betekenis verschillend. Deze overeenkomsten kunnen ontmoeting mogelijk maken. Zij mogen niet worden weggepoetst om de tegenstellingen groter te laten lijken. Tegelijk zijn gedeelde namen en morele woorden onvoldoende om van één geloof te spreken. Hun plaats binnen het geheel van de boodschap is beslissend.

De diepste verschillen liggen bij Gods identiteit, de persoon van Jezus en de weg tot verzoening. Is de ene God Vader, Zoon en Geest? Is Jezus de mens geworden Zoon of uitsluitend een geschapen boodschapper? Is zijn kruisdood het centrum van Gods reddende handelen of berust de christelijke verkondiging daarvan op een vergissing? Deze aanspraken kunnen niet allemaal in dezelfde betekenis tegelijk waar zijn. Een oproep tot verdraagzaamheid hoeft deze logische en theologische tegenstelling niet te ontkennen.

Vanuit evangelisch perspectief krijgt ook spiritualiteit daardoor een eigen vorm. De relatie tot God wordt ontvangen door Christus en vernieuwd door de Geest. Gehoorzaamheid blijft belangrijk, maar is niet de prijs waarmee iemand zichzelf verlost. Binnen de islam bestaan barmhartigheid, innigheid en morele ernst, maar de christologische grond van kindschap wordt afgewezen. Dat onderscheid kan duidelijk worden uitgelegd zonder te beweren dat iedere christen warm en iedere moslim afstandelijk met God omgaat.

De verantwoordelijke conclusie is daarom tweevoudig. Theologische verschillen zijn werkelijk en vragen beoordeling; menselijke waardigheid en vreedzame omgang blijven onvoorwaardelijk. Wie beide uit elkaar trekt, verliest iets wezenlijks. Alleen verschil benadrukken kan in vijanddenken eindigen. Alleen overeenstemming zoeken kan de werkelijke overtuiging van beide partijen onzichtbaar maken. Een evangelisch essay wil waarheid en liefde juist samenhouden: Christus wordt als unieke Heer beleden, terwijl de moslim als naaste wordt ontmoet en nooit tot een abstract probleem wordt gereduceerd.

Een evangelische afsluiting: de uitnodiging van Christus

De kern van dit essay is uiteindelijk geen verzameling bezwaren tegen een andere godsdienst. Zij is de christelijke belijdenis dat God in Jezus Christus beslissend heeft gehandeld. De evangeliën vragen de lezer te letten op zijn woorden, omgang met mensen, kruis en opstanding. De apostolische verkondiging presenteert hem als Redder, niet alleen als een nuttige leraar. Daarom kan een evangelische christen de islamitische herinterpretatie van zijn identiteit niet eenvoudig als een gelijkwaardige aanvulling aanvaarden.

Die overtuiging vraagt om toetsing en nederigheid. Historische gegevens moeten zorgvuldig worden gewogen; bronnen moeten herkenbaar blijven; moeilijke passages verdienen uitleg. De zes aangeleverde artikelen hebben waarde als apologetische bijdragen, maar hun conclusies zijn niet boven kritiek verheven. Ook wie hun evangelische richting deelt, kan onjuiste algemeenheden over soefisme, moslims of geweld corrigeren. Dat is geen verzwakking van geloof, maar gehoorzaamheid aan de opdracht betrouwbaar te spreken.

De persoonlijke uitnodiging luidt vanuit dit perspectief: onderzoek wie Jezus is en waarop je vertrouwen rust. Lees bijvoorbeeld Markus, Johannes en Romeinen naast de besproken koranpassages. Stel vragen over schuld, vergeving en de mogelijkheid God als Vader te kennen. Wie uit een islamitische omgeving komt, heeft recht op ruimte, veiligheid en een eigen antwoord. Wie christelijk is opgevoed, wordt evenzeer uitgenodigd religieuze gewoonte niet met levend vertrouwen te verwarren. Een groepsnaam redt volgens het evangelie niemand.

Christus volgen betekent vervolgens groeien in liefde, waarheid en dienstbaarheid. Het vraagt eerlijk omgaan met eigen zonde, bescherming van kwetsbare mensen en openheid voor de vragen van de ander. De evangelische overtuiging is dat die levensweg rust op ontvangen genade. Daarom eindigt het gesprek niet met menselijke superioriteit, maar met dankbaarheid en een uitnodiging. De christen belijdt Jezus als Heer; hij dient zijn naaste zo dat ook zijn houding iets laat zien van de Redder over wie hij spreekt.

Vragen voor studie en gesprek

Gebruik deze vragen voor eigen studie of in een gesprek waarin ruimte is voor verschil. Zij zijn geen beoordeling van personen.

Geschiedenis en bewijs

1. Welke gegevens zijn vroeg, en wat bewijst hun vroege datering wel en niet? 2. Maak bij één bewering onderscheid tussen primaire bron, latere uitleg en eigen conclusie.

Jezus en openbaring

3. Welke titels voor Jezus delen de teksten? 4. Waar verandert de inhoud van die titels? 5. Waarom zijn kruis en opstanding meer dan bijkomstige details?

Genade en handelen

6. Wat is volgens iedere traditie de grond van vergeving? 7. Waarom is de uitspraak dat de islam geen barmhartigheid kent onjuist? 8. Hoe onderscheid je goede werken als vrucht van prestaties als grond van redding?

Spiritualiteit

9. Welke oefeningen herken je bij beide tradities? 10. Waarom bewijst een vergelijkbare ervaring nog geen identieke godsleer? 11. Waaraan toets je je eigen geestelijke praktijk?

Kritiek en ontmoeting

12. Welke uitspraak uit een aangeleverd artikel vraagt nuancering? 13. Welke moeilijke tekst uit je eigen traditie moet je beter leren uitleggen? 14. Hoe kun je Christus duidelijk belijden en tegelijk iemands vrijheid respecteren? 15. Welke uitgangspunten heeft het islamitische dilemma nodig? 16. Welke claims uit Jezus of Mohammed? vragen correctie, en welke vragen blijven staan?

Leeswijzer bij primaire teksten

Lees de genoemde passages in hun literaire en historische context. De vragen maken verschillen zichtbaar zonder die bij voorbaat op te lossen.

God en Jezus

Lees Johannes 1:1–18 en 20:24–31 naast Koran 4:171 en 5:72–75. Welke identiteit wordt aan Jezus toegekend, en welke conclusie wordt juist afgewezen? [6] [18]

Maria en de tekenen

Lees Lukas 1:26–38 naast Koran 19:16–36; lees Markus 2:1–12 naast Koran 3:49. Let op de rol van geboorte, wonderen en gezag. [6] [16] [17]

Kruis en opstanding

Lees Markus 15–16 en 1 Korintiërs 15:1–28 naast Koran 4:157–158. Onderscheid gebeurtenis, geloofsuitleg en argumentatie. [6] [20]

Genade en verantwoordelijkheid

Lees Romeinen 3:21–28, Efeziërs 2:1–10 en Titus 3:4–8 naast Koran 39:53–54 en Bukhari 6463. Vraag naar grond, ontvangst en vrucht. [6] [25] [26]

De omgang met anderen

Lees Mattheüs 5:38–48, Markus 10:42–45 en 1 Petrus 3:15–16 naast Koran 49:13 en 9:4–6. Wat zegt de context, en welke toepassing vraagt aanvullende uitleg? [6] [36] [37]

Bronnen en redactionele toelichting

De bronnen zijn geselecteerd voor de vragen van dit essay. Primaire geloofsteksten, apologetiek en historisch onderzoek hebben verschillende functies. Internetbronnen zijn geraadpleegd op 24 oktober 2026. Waar alleen metadata of een abstract beschikbaar was, staat dat aangegeven. Bij gegroepeerde koranverwijzingen leidt de link naar een van de besproken passages; de overige verwijzingen zijn op dezelfde website te vinden.

[1] Elliot Miller en Piet Guijt

Soefi's: de mystieke moslims. z.d..

Aangeleverd Word-document. Kritisch gebruikt voor de beschrijving van mystiek; algemene uitspraken over alle soefi's zijn niet zonder meer overgenomen.

[2] James R. White

Islam versus Christendom: een ongewone aanval op de Drie-eenheid. 2003.

Christian Research Journal 25(4); aangeleverde Nederlandse vertaling door Gerard Feller. Apologetische bijdrage, onderscheiden van onafhankelijke geschiedschrijving.

[3] David Wood

Wil de ware Islam opstaan!. 2014; Nederlandse bewerking met toevoegingen uit 2016.

Christian Research Journal 37(6); aangeleverd document, vertaling Piet Guijt. Kritisch besproken naast islamitische bronnen en tegenstemmen.

[4] Douglas Groothuis

Jezus: filosoof en apologeet. 2002; Nederlandse vertaling juli 2017.

Christian Research Journal 25(2), artikel DJ700; aangeleverde vertaling Piet Guijt. Voorbeelden van Jezus' redeneringen, geen vervanging van exegese.

[5] Gary R. Habermas

De historische uniekheid van Jezus onder de grondleggers van de wereldreligies. z.d..

Aangeleverd Word-document. Het argument uit vroege bronnen wordt onderscheiden van het bewijs van bovennatuurlijke gebeurtenissen.

[6] Bijbel

Oude en Nieuwe Testament. primaire geloofsteksten.

Verwijzingen staan per hoofdstuk. Vooral Genesis 1–3; Mattheüs 5–7 en 28; Markus 2 en 10; Lukas 1–2; Johannes 1, 14–16 en 20; Romeinen 3, 5 en 8; 1 Korintiërs 13 en 15; Efeziërs 2; Titus 3. Tenzij anders aangegeven eigen parafrases, geen geciteerde Nederlandse vertaling.

https://www.debijbel.nl/

[7] World Evangelical Alliance

Statement of Faith. z.d..

Primaire zelfomschrijving van evangelische kernovertuigingen. Gebruikt voor het gekozen perspectief, niet als onafhankelijk bewijs van die overtuigingen.

https://worldea.org/who-we-are/statement-of-faith/

[8] Lausanne Movement

The Lausanne Covenant. 1974.

Primaire evangelische verklaring over evangelie, zending, verantwoordelijkheid, dialoog en vrijheid.

https://lausanne.org/statement/lausanne-covenant

[9] Dale B. Martin, Yale University

Introduction to the New Testament History and Literature, RLST 152. 2009.

Open college, met name colleges 1, 2 en 6. Historische en literaire benadering; datering van evangeliën blijft onderwerp van debat.

https://oyc.yale.edu/religious-studies/rlst-152

[10] Frank E. Peters

Muhammad, Oxford Bibliographies. 2009.

Bibliografische oriëntatie over bronnen en historische reconstructie; DOI 10.1093/obo/9780195390155-0052.

https://academic.oup.com/reference/62361/reference-article-abstract/554568841

[11] Robert G. Hoyland

Writing the Biography of the Prophet Muhammad: Problems and Solutions. 2007.

History Compass 5(2), 581–602. Abstract en bibliografische gegevens geraadpleegd; methodische beperkingen van de biografische bronnen.

https://doi.org/10.1111/j.1478-0542.2007.00395.x

[12] University of Birmingham, Cadbury Research Library

Birmingham Qur’an: Frequently Asked Questions. z.d..

De radiokoolstofdatering betreft het perkament, niet rechtstreeks de inkt. Fragmenten van soera’s 18–20; geen compleet zevende-eeuws boek.

https://www.birmingham.ac.uk/facilities/cadbury/birmingham-quran-mingana-collection/birmingham-quran/faqs

[13] Center for the Study of New Testament Manuscripts

GA P46. z.d..

Catalogusgegevens en afbeeldingen van het Paulushandschrift, doorgaans rond 200 gedateerd. Handschriftdatum is niet de compositiedatum van de brieven.

https://manuscripts.csntm.org/manuscript/Group/GA_P46

[14] Nicolai Sinai

The Qur'an: A Historical-Critical Introduction. 2017.

Edinburgh University Press. Uitgeversbeschrijving en bibliografische gegevens geraadpleegd; opgenomen als historische oriëntatie en verdere lectuur, niet als volledig ingezien boek.

https://edinburghuniversitypress.com/book-the-qur-an.html

[15] Koran

Soera 112; vergelijk 3:64. primaire geloofstekst.

Gods eenheid. Voor koranpassages: Arabische tekst en waar beschikbaar Engelse vertalingen op Quran.com vergeleken; Nederlandse formuleringen in dit essay zijn eigen parafrases.

https://quran.com/112

[16] Koran

3:45 en 3:49. primaire geloofstekst.

Jezus' titels en tekenen. Toestemming van God wordt bij de tekenen uitdrukkelijk genoemd.

https://quran.com/3/45-49

[17] Koran

19:16–36. primaire geloofstekst.

Maria, geboorte en Jezus als dienaar en profeet; vers 33 over sterven en opwekking.

https://quran.com/19/16-36

[18] Koran

4:171 en 5:72–75. primaire geloofstekst.

Woord- en geesttaal, en afwijzing van de vergoddelijking van Jezus. De literaire context bepaalt de uitleg.

https://quran.com/4/171

[19] Koran

5:116. primaire geloofstekst.

Vraag over verering van Jezus en Maria. Het vers noemt Maria niet uitdrukkelijk een Persoon van een formele christelijke Drie-eenheid.

https://quran.com/5/116

[20] Koran

4:157–158; 3:55; 19:33. primaire geloofsteksten.

Dood, kruisiging en verheffing van Jezus. Onderscheid tussen tekst, klassieke meerderheidsuitleg en latere vervangingsverhalen.

https://quran.com/4/157-158

[21] Gabriel Said Reynolds

The Muslim Jesus: Dead or alive?. 2009.

Bulletin of the School of Oriental and African Studies 72(2), 237–258. Abstract en bibliografische gegevens geraadpleegd. Afwijkend interpretatievoorstel, geen samenvatting van de islamitische meerderheidsleer.

https://doi.org/10.1017/S0041977X09000500

[22] Koran

5:46–48 en 3:78. primaire geloofsteksten.

Evangelie, eerdere openbaring en verdraaiing. Verschil tussen tekstverandering en verkeerde uitleg wordt afzonderlijk besproken.

https://quran.com/5/46-48

[23] Koran

33:21; 33:40; 48:2. primaire geloofsteksten.

Mohammed als voorbeeld, zegel van de profeten en vergeving. Islamitische leer over bescherming van profeten kent verschillende uitwerkingen.

https://quran.com/33/21

[24] Koran

61:6. primaire geloofstekst.

Aankondiging van Ahmad, in de islam met Mohammed verbonden. Vergelijking met Johannes 14–16 vraagt contextuele uitleg.

https://quran.com/61/6

[25] Koran

39:53–54 en 4:110. primaire geloofsteksten.

Barmhartigheid, bekering en vergeving. De uitnodiging tot hoop wordt niet losgemaakt van de oproep terug te keren tot God.

https://quran.com/39/53-54

[26] Sahih al-Bukhari

Hadith 6463. primaire overlevering.

Niemand wordt door zijn daden alleen gered; Gods barmhartigheid is beslissend. Engelse vertaling naast de Arabische tekst geraadpleegd.

https://sunnah.com/bukhari:6463

[27] Sahih Muslim

Hadith 8a: de overlevering van Gabriël. primaire overlevering.

Islam, geloof en ihsan; vijf zuilen en de kwaliteit van aanbidding. Hadithstatus is een islamitische classificatie, niet automatisch een onafhankelijk historisch oordeel.

https://sunnah.com/muslim:8a

[28] Sahih al-Bukhari

Hadith 1 en 5997. primaire overleveringen.

Intentie en handelen; Mohammeds barmhartigheid tegenover een kind. Beide passages gebruikt voor een evenwichtige beschrijving.

https://sunnah.com/bukhari:5997

[29] Koran

6:164 en 101:6–9. primaire geloofsteksten.

Persoonlijke verantwoordelijkheid en de weegschalen van het oordeel.

https://quran.com/6/164

[30] Koran

3:31; 50:16; 13:28. primaire geloofsteksten.

God liefhebben, nabijheid en gedenken. Nabijheid wordt niet zonder argument gelijkgesteld aan christelijke incarnatie of inwoning.

https://quran.com/13/28

[31] Frank Griffel

Al-Ghazali, Stanford Encyclopedia of Philosophy. bijgewerkt 15 januari 2026.

Wetenschappelijke bespreking van leven, filosofie, theologie en mystiek van al-Ghazali; belangrijk tegen algemene gelijkstelling van soefisme met wetsverwerping.

https://plato.stanford.edu/entries/al-ghazali/

[32] Soefi Beweging Nederland en Stichting Inayatiyya

Universeel soefisme; Hazrat Inayat Khan. z.d..

Primaire zelfbeschrijvingen. Inayat Khan leefde 1882–1927. Eén moderne beweging wordt niet als vertegenwoordiger van alle islamitische mystiek opgevoerd. Zie ook soefi.nl.

https://inayatiyya.nl/drie-generaties/hazrat-inayat-khan/

[33] The Amman Message

Verklaring en drie punten. 2004–2005.

Primaire islamitische verklaring over erkende tradities, grenzen aan takfir en voorwaarden voor fatwa's. Verklaring en maatschappelijke uitvoering zijn onderscheiden.

https://ammanmessage.com/

[34] Ondertekenende moslimgeleerden; Royal Islamic Strategic Studies Centre

Open Letter to al-Baghdadi. 2014.

Primaire kritiek op extremistische aanspraken en geweld. De volledige brief is beschikbaar via de officiële publicatiepagina; geen claim dat hiermee ieder juridisch geschil is opgelost.

https://rissc.jo/open-letter-to-al-baghdadi/

[35] A Common Word

A Common Word Between Us and You. 2007.

Primaire islamitische uitnodiging tot gesprek over liefde tot God en de naaste; geen gezamenlijke belijdenis van incarnatie of verzoening.

https://www.acommonword.com/the-acw-document/

[36] Koran

2:256; 2:190; 8:61; 9:4–6. primaire geloofsteksten.

Dwang, begrenzing van strijd, vrede, verdragen en bescherming. Toevoegingen van vertalers zijn niet gelijk aan de Arabische grondtekst.

https://quran.com/9/4-6

[37] Koran

49:13. primaire geloofstekst.

Volken, stammen en onderlinge kennismaking; vroomheid als criterium.

https://quran.com/49/13

[38] World Council of Churches

Nicene-Constantinopolitan Creed. 381; publicatiepagina 2025.

Primaire tekst van de klassieke geloofsbelijdenis. Klassiek-christelijk fundament dat ook evangelische christenen delen; geen moderne evangelische uitvinding.

https://www.oikoumene.org/resources/documents/nicene-constantinopolitan-creed

[39] Sahih al-Bukhari

Hadith 3445. primaire overlevering.

Mohammed waarschuwt tegen bovenmatige verheerlijking en spreekt over zichzelf als dienaar en boodschapper. Aanvullende bron bij hoofdstukken 21–22.

https://sunnah.com/bukhari:3445

[40] Publius Cornelius Tacitus

Annales 15.44. begin tweede eeuw.

Niet-christelijke verwijzing naar de terechtstelling van Christus onder Pontius Pilatus. Later verslag, geen ooggetuigenverslag van de kruisiging en geen bewijs van de verzoeningsleer. Latijnse brontekst via Perseus.

https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text.jsp?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0077%3Abook%3D15%3Achapter%3D44

[41] David Wood

Jezus of Mohammed?. 2012.

Christian Research Journal 35(5). Aangeleverd Word-document; Nederlandse vertaling Gerard Feller. Zesde aangeleverde artikel, verwerkt in hoofdstukken 39–44 en de bredere synthese. Historische en morele argumenten worden inhoudelijk getoetst.

[42] Koran

33:37 en 33:50. primaire geloofsteksten.

Zayd, huwelijk en bijzondere bepalingen voor de profeet. De Korantekst wordt onderscheiden van latere verhalen over intieme omstandigheden en motieven.

https://quran.com/33/37

[43] Sahih al-Bukhari

Hadith 5133. primaire overlevering.

Aisha’s overgeleverde leeftijd bij de huwelijksverbintenis en bij de huwelijksgemeenschap. De twee momenten worden onderscheiden; traditiegezag is niet identiek aan onafhankelijke historische verificatie.

https://sunnah.com/bukhari:5133

[44] Sahih al-Bukhari

Hadith 6922. primaire overlevering.

Bericht over geloofsafval en straf. De tekst wordt niet verzwegen en evenmin zonder verdere juridische argumentatie tot de persoonlijke overtuiging van iedere moslim verklaard.

https://sunnah.com/bukhari:6922

[45] Sahih al-Bukhari

Hadith 3 en 5765. primaire overleveringen.

Eerste openbaring, steun van Khadija en Waraqa; daarnaast een bericht over betovering. Geen grond voor een medische diagnose achteraf. Tweede passage: sunnah.com/bukhari:5765.

https://sunnah.com/bukhari:3

[46] Koran

29:50–51 en 54:1–2. primaire geloofsteksten.

De Schrift als teken; daarnaast de passage over de gespleten maan, die in islamitische tradities met een wonder wordt verbonden. Tweede passage: quran.com/54/1-2.

https://quran.com/29/50-51

[47] Koran

5:47 en 6:115, gelezen naast 5:46–48. primaire geloofsteksten.

Evangelie, Gods woorden en de vraag naar bevestiging en toetsing. Gebruikt bij de bespreking van het zogenoemde islamitische dilemma. Tweede passage: quran.com/6/115.

https://quran.com/5/47